

PIOTR PAWEŁ KARDYŚ, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział Skarżysko-Kamienna
<https://orcid.org/0000-0003-2939-1466>
kardys.p@wp.pl

MARCIN JANAKOWSKI, Skarżysko Kamienna
<https://orcid.org/0000-0002-1578-3859>
marcin.janakowski@wp.pl

**EPITAPHIUM MINISTRI GENERALES TOTIUS ORDINIS
MINORUM S.P.N. FRANCISCI Z RĘKOPISU DAWNEJ
BIBLIOTEKI BERNARDYNÓW NA KARCZÓWCE
(OBECNIE ARCHIWUM DIECEZJALNE W KIELCACH)**

STRESZCZENIE: W Archiwum Diecezjalnym w Kielcach przechowywany jest niezany dotąd szerszemu gronu badaczy rękopis o tytule *Mortuologium seu Calendarium ... a Timotheo Kaffka*. W zasobie wymienionego archiwum znalazł się najprawdopodobniej w następstwie kasaty klasztoru bernardyńskiego na Karczówce w 1864 r. Niepozorny z wyglądu rękopis zawiera materiały do historii Braci Mniejszych, zarówno gałęzi starszej – franciszkanów konwentalnych, jak i obserwantów (reformatów) oraz bernardynów. *Mortuologium*, jako utwór o charakterze memoratywnym, stanowi uniwersalny typ źródeł pisanych, właściwych dla zakonnej kultury łacińskiej. Kalendaria franciszkańskie nie stanowią odstępstwa od tej reguły, pomimo tego ich wewnętrzne różnice i okoliczności sporządzenia, a także losy tych źródeł, pozostają interesującym przedmiotem badań nad kulturą i tożsamością zakonną na przestrzeni wieków. Z tego też powodu niniejsza publikacja uzupełniona aneksem źródłowym w postaci nieopublikowanej dotąd list generałów OFM, może stać się zarówno istotnym wkładem w dotychczasową literaturę przedmiotu, jak i kontynuacją badań nad kulturą piśmienniczą polskich bernardynów.

SŁOWA KLUCZOWE: bernardyni Karczówka, Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Epitaphium Ministri Generales, XIII-XVIII wiek, rękopis

---

**EPITAPHIUM MINISTRI GENERALES TOTIUS ORDINIS
MINORUM S.P.N. FRANCISCI FROM THE MANUSCRIPT
OF THE FORMER BERNARDINE LIBRARY IN KARCZÓWKA
(TODAY THE DIOCESAN ARCHIVES IN KIELCE)**

ABSTRACT: The Diocesan Archives in Kielce keeps a manuscript unknown to a wider circle of researchers, entitled “*Mortuologium seu Calendarium ...*” by Timotheo Kaffka. It probably found its way into the collection of the said archives following the cassation of the Bernardine monastery at Karczówka in 1864. The

manuscript, inconspicuous in appearance, contains information on the history of the Friars Minor, both the older branch – the Conventual Franciscans, the Observants (the Reformati) and the Bernardines. *Mortuologium*, as a work of commemorative nature, constitutes a universal type of written source, typical of the monastic Latin culture. Franciscan calendars are no exemption to this rule. Therefore, the following publication supplemented with the source appendix in the form of the list of generals OFM unpublished so far, may become both an important contribution to the existing literature on the subject and continuation of the research into the writing culture of the Polish Bernardines.

KEYWORDS: Bernardines at Karczówka, The Diocesan Archives in Kielce, Epitaphium Ministri Generales, 13th-18th centuries, manuscript.

Translated by Piotr Paweł Kardys

Prace prowadzone w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach przyniosły odkrycie interesującego, nieznanego dotąd szerszemu gronu badaczy rękopisu, o tytule *Mortuologium seu Calendarium ... a Timotheo Kaffka*. W zasobie wymienionego archiwum znalazł się najprawdopodobniej w następstwie kasaty klasztoru bernardyńskiego na Karczówce w 1864 r.¹. Odnaleziony manuskrypt podzielił tym samym los wielu materiałów poklasztornych, które rozproszone, niekiedy zupełnie przypadkiem udaje się odnaleźć i przywrócić nauce oraz kulturze². Niepozorny z wyglądu rękopis zawiera materiały dotyczące historii Braci Mniejszych, zarówno gałęzi starszej – franciszkanów konwentualnych, jak i obserwantów (reformatów) oraz bernardynów. *Mortuologium* jako utwór o charakterze memoratywnym, stanowi uniwersalny typ źródeł pisanych, właściwych dla zakonnej, a także i świeckiej kultury łacińskiej³. Kalendaria francisz-

¹ Monograficzne opracowanie dawnej biblioteki bernardynów na Karczówce zob. P. K a r d y ś, *Patrum Bernardinorum Conventus Sancti Caroli Kielcjs ad Bibliothecam. Biblioteka oo. bernardynów z Karczówki od założenia konwentu do XIX wieku*, [w:] *Dzieje Karczówki w Kielcach (pod Kielcami) w latach 1624-2024*, t. 6, Biblioteka bernardynów na Karczówce od 1632 roku do kasaty klasztoru w 1864 roku, red. J. M i c h t a, Kielce 2019, s. 13-270.

² Zob. materiały publikowane w serii *Hereditas Monasteriorum*, t. 1-8, 2012-2016.

³ Szerokie wykorzystanie tego typu źródeł prezentują prace: E. S c h u b e r t, *Zwar erfundene, aber möglichst wirklichkeitsnah dargestellte Individuen oder physiognomische Kodifizierungen Und Rollenstilisierungen?*, „Vorträge und Forschungen: Mediaevalia Augiensia”, Bd. 54, 2001, s. 429-437; *Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg. Das Bistum Naumburg 1.1. Die Diözese*, ed. H. W i e s s n e r, De Gruyter Akademie Berlin-New York 1997, s. 19-28; W. K o w a l s k i, „Pogrzebowe trudy” *sandomier-*

kańskie nie stanowią odstępstwa od tej reguły, pomimo tego ich wewnętrzne różnice i okoliczności sporządzenia, a także losy tych źródeł, pozostają interesującym przedmiotem badań nad kulturą i tożsamością zakonną na przestrzeni wieków. Z tego też powodu niniejsza publikacja, uzupełniona aneksem źródłowym w postaci nieopublikowanej dotąd list generałów OFM, może stać się zarówno istotnym wkładem w dotychczasową literaturę przedmiotu, jak i kontynuacją badań nad kulturą piśmienniczą polskich bernardynów⁴.

Rozpoczynając rozważania należy przypomnieć, że już przed laty Jerzy Kłoczowski wyraził dobrze uzasadnioną opinię, że franciszkanie obserwanci na ziemiach polskich działający w ramach prowincji czesko-polskiej, chociaż byli efektem rozwoju reformy obserwanckiej wśród Braci Mniejszych, nie zakładali zakonów bernardyńskich. Na gruncie polskim było rzeczą charakterystyczną, że tutejsi bernardyni ani nie przejmowali istniejących klasztorów franciszkańskich ani ich nie reformowali – chociaż do 1517 r. tworzyli formalnie jeden zakon – lecz zakładali nowe domy⁵. Od 1467 r. mieli też własną wikarię bernardyńską wydzieloną z obserwanckiej wikarii austriacko-czesko-polskiej. Pierwszy klasztor obserwancki zaczęto budować na Stradomiu już 10 dni po przybyciu Jana Kapistrana do Krakowa 28 sierpnia 1453 r. Nowy konwent powstawał pod wezwaniem św. Bernardyna ze Sieny, stąd też nazwa „bernardyni”, nadana im wówczas przez społeczeństwo, chociaż bracia nazywali siebie konsekwentnie obserwantami (*Ordinis Fratrum Minorum Observantium*). Prężna działalność duszpasterska i idąca za nią popularność przełożyły się na liczne fundacje, zwłaszcza w końcu XV w. Pierwszy poważny kryzys

---

skich Franciszkanów – Reformatorów w czasach staropolskich, „Pietas et Studium” 1, 2008, s. 69-104; A. P o z n a ń s k a, A. K. G a j e w s k i, *Umieralność polskich kapucynów w latach 1946-2000*, „Przegląd Epidemiologiczny”, 59, 2005, s. 97-105.

⁴ Zob.: W. G r u d z i ń s k i OFM, *Księga zmarłych czyli Pobożne wspomnienie Ojców i Braci Zakonu Ś.O.N. Franciszka popularyzm Bernardynów w Polsce, zmarłych w Panu od roku 1815 do naszych czasów*, Kalwaria Zebrzydowska 1940, passim.

⁵ J. K ł o c z o w s k i, *Bracia mniejsi w Polsce średniowiecznej*, [w:] *Franciszkanie w Polsce średniowiecznej*, cz. 1, *Franciszkanie na ziemiach polskich*, red. T e n ę z e, Warszawa 1983, s. 59-63; H. E. W y c z a w s k i, *Krótką historią braci mniejszych*, [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. T e n ę z e, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 619. Założenia takie przyjęła również Małgorzata Maciszewska, zob.: T a ń, *Klasztor bernardyński w społeczeństwie polskim 1453-1530*, Warszawa 2001, passim.

przyszedł bisko sto lat później, w związku z żywą w Europie i Polsce ideą reformacji. Okres ponownej popularności dostrzegany jest natomiast w ostatnich dekadach XVI w., tj. wraz z nadejściem kontrreformacji. Obserwanci włączając się w proces walki z protestantyzmem rozwijali swoją aktywność kaznodziejską, a także promowali kult maryjny i pasyjny, czego świadectwem były dwie „flagowe” fundacje w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Górze Kalwarii. Wzrost znaczenia zgromadzeń bernardyńskich w pierwszej połowie XVII w. potwierdza ponad 30 fundacji zrealizowanych na ziemiach Rzeczypospolitej. Stabilizację struktur zakonnych przyniosło stulecie XVIII, natomiast ich załamanie należy wiązać z kasatami zakonnymi wieku XIX⁶.

Powyższe uwagi wydają się konieczne, aby zrozumieć, dlaczego w kręgu bernardynów prowincji małopolskiej aż do poł. XVIII w. kultywowano pamięć o wybitnych postaciach „całego” *Ordo Fratrum Minorum* o charakterze *pro memoria*. Odniesienia do wspólnych początków, kultywowanie swego rodzaju mitu założycielskiego całej formacji zakonnej wywodzącej się od „Biedaczyny” z Asyżu dawało niewątpliwie poczucie kulturowego trwania i wyjątkowego, „franciszkańskiego patronatu”⁷. Doskonale zdawał sobie z tego sprawę także autor prezentowanego poniżej spisu, brat Tymoteusz Kaffka, jak i jego odbiorcy – współbracia. Warto wspomnieć, że ta wspólna tradycja znajdowała swoje miejsce także w innych dziełach, tj. nekrologach i kronikach bernardyńskich, choćby tych autorstwa Innocentego z Kościana⁸ oraz Jana z Komorowa⁹. Doskonałym przykładem bernardyńskiego kronikarstwa są również dzieło ojca Tomasza Dygonia (1588-1681), *Chronologia Ordinis Fratrum Minorum de Observantia provinciae Minoris Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae; Descriptiones nonnullorum monasteriorum Ordinis Minorum Observantiae, Vineae electae*

---

⁶ Zob.: K. Kantak, *Bernardyni*, t. 1-2, passim; H. E. Wyczański, *Klasztory*, passim.

⁷ R. Manselli, *Pierwsze stulecie historii franciszkanów*, Kraków 2006, passim.

⁸ J. Kłoczowski, *Bracia mniejsi*, s. 70-92.

⁹ Jan z Komorowa, *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum a fr. Joanne de Komorowo compilatum*, wyd. X. Liske, A. Lorkiewicz, [w:] *Monumenta Poloniae Historica* (dalej: MPH) t. V, Lwów 1888, s. 64-362; A. Obruśnik, *Jan z Komorowa*, [w:] *Encyklopedia katolicka* (dalej: EK), t. 7, Lublin 1997, kol. 910. Por.: *Kronika Bernardynów Bydgoskich*, wyd. K. Kantak, Poznań 1907, passim.

*ex Minore Polonia in novam S. Casimiri Provinciam erecta 1469-1772*¹⁰ czy *Kronika zakonu bernardynów grodzieńskich z lat 1677-1783*¹¹. Fakt, że obie te pozycje wywodzą się ze środowiska bernardynów grodzieńskich, potwierdza wyraźną potrzebę uwieczniania dziejów własnych oraz utrzymywania nieprzerwanej relacji między tradycją całego zgromadzenia zakonnego, historią, teraźniejszością oraz przyszłością, wszak z myślą o tej ostatniej popełniono wspomniane utwory memoratywne.

Przywołując kolejne przykłady aktywności kronikarskiej braci bernardynów, nie można pominąć faktu, że pod koniec XVI w. nabrały one cech swoistej powinności zakonnej. Stało się to za sprawą generała zakonu Franciszka Gonzagi (1546-1620)¹², autora słynnego wówczas dzieła *De origine Seraphicae Religionis Franciscanae eiusque progressibus, de regularis observantiae institutione, forma administrationis, legibus, eiusque ordinis propagatione*, który nakazywał, aby każda prowincja desygnowała jednego zakonnika (*chronologus*) do gromadzenia materiału historycznego. Wybitny znawca dziejów i organizacji życia zakonnego, ks. Kamil Kantak przytoczył w swoim opracowaniu informacje o większości owych „chronologów”, począwszy od lat 30. XVII w.¹³. Od tego czasu bernardyni na zdecydowanie większą skalę odnotowywali różne informacje dotyczące dziejów zakonu pod tytułami: *Topographia, Chronotopographica, Calendarium, Archivum Conventus, Anagryphe*. O masowości tego typu źródeł dla okresu od końca XVI w. wspominają w swoich pracach o. Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM¹⁴ i Małgorzata Maciszewska¹⁵. Niewątpliwie do tego typu utworów należy zaliczyć także poniższe *Epitaphium*, pomimo jego

---

¹⁰ H. E. W y c z a w s k i, Dygoń Tomasz, [w:] *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. tenże, Warszawa 1981, s. 121.

¹¹ H. P a u l o s k a y a, *Grodzieńskie kroniki klasztorne. Formy gatunkowe i aspekty komunikacyjne*, Warszawa, 2016, s. 23-29.

¹² *Gonzaga, Francesco*, [in:] *Encyclopedia Treccani*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-gonzaga_res-2e32f583-87ee-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-gonzaga_res-2e32f583-87ee-11dc-8e9d-0016357eee51_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 30.04.2021].

¹³ K. K a n t a k, *Bernardyni polscy*, t. 2, 1573-1795-1932, Lwów 1933, s. 323-325. Specjalny okólnik wzywający prowincjałów do opracowania dziejów zakonu wydał już w 1610 r. generał zakonu Benignus z Genui, zob. tamże.

¹⁴ H. E. W y c z a w s k i, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie*, cz. 2, *Rękopisy*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 4, 1962, s. 23-225.

¹⁵ M. M a c i s z e w s k a, *Klasztor*, s. 9.

widocznych cech indywidualnych. Nie zawiera ono bowiem tak typowego zestawu informacji, jak opisy konwentów, cennych przedmiotów czy odpisy dokumentów, a koncentruje się jedynie na zmarłych zakonnikach, którzy pełnili centralne funkcje w prowincji. Samo *Epitaphium* nie ma też charakteru wypominków, w odróżnieniu od pozostałych zamieszczonych w tymże *Mortulogium* list dobrodziejów, ojców i braci.

Najlepiej poznany i opracowany naukowo do tej pory jest nekrolog autorstwa Innocentego z Kościana ułożony ok. 1530 r., który odnotował śmierć 1019 zmarłych braci – kapłanów, kleryków, laików, bazując na nekrologach poszczególnych klasztorów¹⁶. Jeśli porównamy np. nekrolog Innocentego z Kościana i nekrolog dominikanów lwowskich zauważamy, że lista zakonników zawarta w *Epitaphium* nie ma charakteru nekrologów, służących modlitwom za zmarłych w rocznice ich zgonów (anniwersarze), gdyż nie podaje dat ich śmierci, a jedynie informuje o latach pełnienia stanowisk zakonnych lub nadanych tytułaturach. Tylko wyjątkowo odnajdujemy w *Epitaphium* przymiotniki określające wyjątkowe zasługi lub charakter osobowości – np. *miraculis/clarus* w przypadku generała zakonu bł. Jana z Parmy (właśc. Giovanni Buralli, ok. 1208-1289)¹⁷ czy *de propaganda fide responsalis* przy postaci Piera Marino Sormani, bp. Vigevano i Genrała Zakonu w latach 1682-1688¹⁸. Całość owego rękopisu miała jednak w swojej zasadniczej części charakter kommemoratywny, a przynajmniej takie było założenie brata Tymoteusza Kaffki notującego (*anniversariae dici commemoratione*), oczywiście z zastrzeżeniem, że pisał go w modnej wówczas manierze anagogicznej. Różniła się ona od metody chronologicznej tym, że celem autora miało być przedstawienie postaci z ich unikalnymi duchowymi oraz moralnymi cnotami. Chronologia była w tym przypadku sprawą wtórną, obowiązującą jedynie w obrębie danej grupy postaci. W tym miejscu warto zaakcentować, że nie udało się jednak bratu Tymoteuszowi Kaffce opisać owych duchowych i moralnych cnót w przypadku listy generałów *Ordinis Fratrum Minorum* poza dwoma, już wspomnianymi wyjątkami, a i w pozostałych listach (dobrodziejów, ojców i braci, wikariuszy gene-

¹⁶ K. K a n t a k, *Sylwetki bernardynów poznańskich. Innocenty z Kościana*, „Kronika Miasta Poznania” 7, 1929, s. 38-51, 169-170; T e n ż e, *Bernardyni*, t. 1, s. 294-295; M. M a c i s z e w s k a, *Bernardyni*, s. 119-174.

¹⁷ E. P á s z t o r, *Johannes von Parma OFM*, [in:] *Lexikon des Mittelalters*, t. 5, München 1991, kol. 592-593; R. M a n s e l l i, *Pierwsze stulecie*, s. 119-122.

¹⁸ Zob. przyp. nr 126.

ralnych, definitorów prowincji i lektorów generalnych) tylko wyjątkowo zawarł dodatkowe informacje o ich przymiotach duchowych¹⁹. W związku z tym można sądzić, że generalnym przesłaniem autora było zachowanie pamięci historycznej, utrwalenie wspólnej tożsamości konwentów, prowincji i całego zakonu.

Rękopis, w którym zawarte zostało prezentowane *Epitaphium* zdeponowany jest w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, w zespole Akta ogólne stare pod sygnaturą R-15 (dawniej O-15) i posiada na okładzinie górnej nadany tytuł: *Mortuologium seu Calendarium ... a Timotheo Kaffka*. Dalej na stronie tytułowej czytamy: *Mortuologium seu Calendarium Polono-Seraphicum. Patrum ac Fratrum in Domino defunctorum Diarium Annuale. Almae Provinciae Min[orum] [Pol]oniae [tot]iusque Regni Provinciarum Matris. Defunctorium[que] Quotidianae: Pro pia ac salubri Oratione pro defunctis ac quotidiana anniversariae dici commemoratione. Ex Archivijis Conventuum, & antiquissimis Annalibus & Chronologijs Provinciae. Ab ARP F. Timotheo Kaffka Praed[icator] Gen[eralis] Diffi[nitor] Habit[us] S[anctae] T[heologiae] Lectore Jubilato Notario Apost[olico] Patre Provinciae pro tunc Gvardiano Calvariensis. Non hystorico sed Anagogico stylo, perpetue memoriae, ad Ecclesias, Sacristias, & Refectoria Conventuum, juxta Superiorum ordinationem. Descriptum & Conscriptum*²⁰. Wygląd zewnętrzny rękopisu jest typowy dla opraw z XVIII w. Okładziny z tektury zostały obciążone brunatną skórą, zachowały się słabo widoczne ślady po wyciskanej ramie, która ujmowała gładkie okładziny górną i dolną. Na grzbiecie zachowała się charakterystyczna dla dawnej biblioteki bernardynów na Karczówce naklejka inwentarzowa z sygnaturą C VII 31. Stan zachowania rękopisu jest dobry, papier niezawilgocony, bez wydarć, ale całość bloku, zszytego pięcioma związami, jest odspojona od okładek²¹. Na tym etapie badań nie można jednoznacznie wskazać w jaki sposób rękopis trafił do Archiwum Diecezjalnego w Kielcach. Znając losy innych źródeł o proveniencji klasztornej można natomiast z dużą dozą prawdopodo-

---

¹⁹ Zob. szerzej w przygotowywanej edycji *Mortuologium*. Np.: ARP. *Leonardus Starczewski recollectionis et paupertis observator plurius Conventuum restaurator et Capellae B. Simonis Lipnicij Erector in Capituli Calvariensis*.

²⁰ ADK, Akta ogólne stare R-15 (w dawnej bibliotece oo. Bernardynów na Karczówce pod sygnaturą C VII 31).

²¹ P. K a r d y ś, *Patrum*, s. 75, 167.

bieństwa stwierdzić, że nastąpiło to pośrednio w efekcie kasaty konwentu bernardynów na Karczówce w 1864 r.²².

Opisywane źródło, choć w swej istocie wyjątkowe interesujące, nie jest rzecz jasna pełnym fenomenem. W toku poszukiwań udało się wskazać na jeszcze kilka podobnych rękopisów, w niektórych przypadkach znanych już z literatury przedmiotu. Jest to przede wszystkim tzw. „Kalendarz” o. Tymoteusza Kaffki, spisany również w 1752 r., będący prawdopodobnie pierwowzorem dla omawianego przez autorów *Mortulogium*, którego odpisy lub kolejne redakcje dla klasztorów w Krakowie, Opatowie, Kalwarii Zebrzydowskiej, Alwerni, Tarnowie i Radomiu zachowały się w Archiwum Prowincji bernardyńskiej w Krakowie²³. Materiały te nie pozostawały anonimowe. Bartosz Zarębski wskazywał, że korzystał z nich już w 1860 r. Wilhelm Gąsiorowski przy ustalaniu autorstwa obrazów z przedstawieniami Wieczery Pańskiej, Ukrzyżowania i Upadku Chrystusa w kościele bernardynów krakowskich, i obrazu Ukrzyżowanie w kościele bernardynów na Kalwarii Zebrzydowskiej. Powołał się przy tym na „Księgę zmarłych braci z klasztoru bernardynów w Krakowie”, wg niego prawdopodobnie będącą XIX-wiecznym odpisem dawniejszego manuskryptu²⁴.

²² Por. M. C u b r z y ń s k a - L e o n a r c z y k, *Kolekcje klasztorne w zbiorze starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie: historia i współczesność*, [w:] *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Polsce i Europie*, t. 3: *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954-1956*, red. M. D e r w i c h, przy współpr. K. B o c k i M. L. W ó j c i k a, Wrocław 2014, s. 173-183; J. G w i o ń d z i k, *Pokasacyjne losy księgozbiorów klasztornych na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, [w:] tamże, s. 141-144; M. K o ś k a, *Losy księgozbiorów klasztornych po kasacie 1819 r. Misja Samuela Bogumila Lindego*, [w:] tamże, s. 161-171; R. S t ę p i e ń, *Pokasacyjne losy i obecny stan zachowania archiwaliów klasztoru Benedyktynów z Sieciechowa*, „Res Historica” 45, 2018, s. 131-153; M. C z a p n i k, *Stare druki pochodzące z klasztorów skasowanych w Wielkopolsce w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, „Biblioteka” 2020, nr 24, s. 9-46, w których obszerna bibliografia przedmiotu.

²³ Archiwum Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie: Archiwum klasztoru w Krakowie (AKK I-b-21, 22); Archiwum klasztoru w Opatowie (VII-2); Archiwum klasztoru w Kalwarii Zebrzydowskiej (IV-b-7); Archiwum klasztoru w Radomiu (XI-1). Za umożliwienie nam kwerendy i pomoc w korzystaniu z archiwum krakowskiego bernardynów serdecznie dziękujemy w tym miejscu o. Władysławowi Waśko.

²⁴ W. G ą s i o r o w s k i, *Cechy krakowskie. Ich dzieje, ordynacje, listy swobody, zwyczaje i t.p.*, Kraków 1860, s. 34-37 (za: B. Z a r ę b s k i, *Późnogotycka Madonna Apokaliptyczna z ołtarza głównego kościoła Bernardynów w Krakowie – dzieło malarza Franciszka z Węgier*, s. 63-64).

Autopsja wspomnianych kilku rękopisów z Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie pozwala na sformułowanie nie tylko wniosków odnośnie do autorstwa rękopisu kieleckiego *Mortulogium*, ale z pewnym, niedużym marginesem błędu możemy pokusić się o narysowanie *stemma codicum* dla całej grupy mortuologów bernardyńskich prowincji małopolskiej, zapoczątkowanych ok. 1752 r.

W trakcie realizowanej kwerendy analizie poddano następujące rękopisy:

- 1) I-b-21 *Calendarium Polono-Seraphicum patrum ac fratrum* z klasztoru w Kalwarii Zebrzydowskiej²⁵;
- 2) I-b-22 *Pia memoria patrum ac fratrum* z klasztoru w Krakowie²⁶;
- 3) II-6 *Calendarium seu Diarium Annuale* z klasztoru w Kalwarii Zebrzydowskiej²⁷;
- 4) II-7 *Calendarium seu Diarium Annulae* z klasztoru w Krakowie²⁸;
- 5) VII-2 *Calendarium Polono-Seraphicum* z klasztoru w Opatowie²⁹;
- 6) XI-1 *Mortulogium seu Calendarium* z klasztoru w Radomiu³⁰;
- 7) XIV-a-4 *Diarium Annuale* z klasztoru w Tarnowie³¹;
- 8) XIV-a-5 *Diarium Annuale* z klasztoru w Tarnowie³².

²⁵ H. E. W y c z a w s k i, *Katalog*, cz. 2, s. 182 (od roku 1453, kopia *Mortulogium* K a f f k i, ostatni wpis pochodzi z roku 1869).

²⁶ Tamże, (od roku 1453, kopia *Mortulogium* Kaffki o dawnej sygnaturze BKRA-15, kontynuowany od 1813 r., ostatni wpis z roku 1939, egzemplarz zdefektowany, o dawnych sygnaturach 13/VII, IV-b-7, BKAL-117).

²⁷ T e n ż e, *Katalog*, cz. 2 (*dokończenie*), ABMK 5, 1962, s. 18 (od roku 1453, kopia *Mortulogium* Kaffki i kontynuacja z 1926 r. autorstwa o. Antoniego Ligasa do roku 1939).

²⁸ Tamże, (od roku 1453, kopia i kontynuacja *Mortulogium* T. K a f f k i od roku 1787 przez o. Eryka Januszewskiego, i następnych do 1924 r.).

²⁹ Tamże, s. 73-74, (od roku 1208, w którym ostatni wpis jest pod rokiem 1797, ale co ważne, nie ma żadnych zapisów poza podaniem zmarłych ojców i braci w klasztorach w Krakowie oraz Kalwarii Zebrzydowskiej, wpisy do roku 1767 wykonane są jedną ręką, później pojawiają się inne ręce, ale brak wpisów z innych klasztorów, a zwłaszcza z Opatowa, wskazuje jednoznacznie, że rękopis został wykonany w Krakowie lub w Kalwarii Zebrzydowskiej w 1752 lub 1753 r. a po przekazaniu do Opatowa nie był już uzupełniany).

³⁰ Tamże, s. 84, (od 1208 r., kopia i kontynuacja *Mortulogium* o. Tymoteusza Kaffki sporządzona przez brata Samuela Raczka i kontynuowane do 1779 r., o dawnych sygnaturach: 1/XVIII i RAD-6).

³¹ Tamże, s. 102, (z lat 1453-1844, o sygnaturze BTAR-20/2, w którym brak innych wpisów, aniżeli anniwersarzy za ojców i braci).

³² Tamże, (z lat 1453-1937, o sygnaturze BTAR-20/3, w którym brak innych wpisów, aniżeli anniwersarzy za ojców i braci).

Już pobieżna komparatystyka pozwala na kilka wniosków. Jedyne rękopisy z dawnego klasztoru na Karczówce i w Radomiu mają tytuły zaczynające się od *Mortulogium seu Calendarium...* Pozostałe manuskrypty tytułowano wyłącznie *Calendarium...*, bądź *Pia memoria*. Jednocześnie, dzięki przypisanemu autorstwu tychże rękopisów, możemy mieć pewność, powtarzając za tradycją bernardyńską, że pierwotnym, „matrycowym” egzemplarzem *Mortulogium* było opracowanie o Tymoteusza Kaffki. Tym bardziej, że jeszcze na pocz. XX w. o Antonii Ligas napisał: [...] a P. Timotheo Kaffka S. T. L. *Jubilato ex Archivis Conventuum Annalibus Chronologisque provinciae descriptum a. D. 1787 et nunc occasione Maioris Jubilaei S. P. N. Francisci Ordinis Seraphici Fundatoris i. e. An. D. 1926 P. Ambrosio Ligas transcriptum*³³. Nie możemy natomiast na tę chwilę odpowiedzieć, komu należy przypisać autorstwo rękopisu z Karczówki. Istnieje możliwość, że autorem mógł być sam Tymoteusz Kaffka, a to ze względu na fakt, iż jeszcze co najmniej trzy z pozostałych manuskryptów wykonane zostały w zasadniczej części tą samą ręką. Jednoznacznie ustalenie charakteru pisma Tymoteusza Kaffki pozwoliłoby potwierdzić lub wykluczyć jego autorstwo, jako chronologa prowincji, w którego to kompetencjach pozostawała dbałość o zachowanie tradycji upamiętnienia ojców oraz braci. Sugestie odnośnie autorstwa Tymoteusza Kaffki wzmacniają ponadto datowania rękopisów na rok 1752 lub lata 1753-1787, a także fakt, że ostatnie wpisy dokonane tą samą ręką powstały przed jego śmiercią.

Niestety, w interesującej nas kwestii, tj. pierwszeństwa któregośkolwiek z zachowanych *Mortulogium seu Calendarium* nie przynosi żadnych informacji opracowanie o. Kajetana Grudzińskiego OFM pt. *Księga zmarłych czyli Pobożne wspomnienie Ojców i Braci Zakonu Ś.O.N. Franciszka popularnie Bernardynów w Polsce, zmarłych w Panu od roku 1815 do naszych czasów*, chociaż podaje on, jako źródła informacji, nekrologii prowincji małopolskiej z Alwernii, Kalwarii Zebrzy-

---

³³ APBK II-7, s. 3. Z XVIII w. pochodzi drukowane *Mortulogium* prowincji wielkopolskiej, ale i ono ogranicza się jedynie do wyliczenia zmarłych ojców i braci, nie zawiera natomiast tradycji całego zgromadzenia, traktującej o Generałach Zakonu, Wikariuszach Generalnych i in., zob. *Memoria Patrum ac Fratrum mortuorum Ordinis Minorum S. P. N. Francisci Regularis Observantiae Provinciae Maioris Poloniae Sanctae Mariae Angelorum, Varsoviae 1793*.

dowskiej, Krakowa (3 wersje) i Tarnowa (2 wersje), wszystkie powstałe z odpisów rękopisu autorstwa brata Tymoteusza Kaffki³⁴.

W tej sytuacji, skłonni jesteśmy uważać, że rękopis kielecki pochodzi w prostej linii od najstarszego, pierwotnego *Mortulogium* autorstwa Tymoteusza Kaffki, o czym zdaje się świadczyć publikowane poniżej *Epitaphium Praelatorum et Superiorum Ordinis Seraphici Praedecessorum Patrum Ministrorum Generalium*, w którym zawarto pod tym spisem datę 1752 r.³⁵

Z tytułu opisywanego manuskryptu dowiadujemy się, że brat Tymoteusz Emmanuel Kaffka (ew. Kafka) był kaznodzieją generalnym prowincji, definitorem, lektorem teologii, filozofem skotystą, notariuszem apostolskim i gwardianem klasztoru w Kalwarii Zebrzydowskiej³⁶. Na podstawie rękopisu możemy wnosić, że pełnił również funkcję chronologa prowincji małopolskiej (*chronologus in provincijs generalis*). Z ustaleń o. K. Kantaka dotyczących wymagań stawianych chronologom wynika, że brat Tymoteusz odbył „typową” karierę dla tego stanowiska. Dobrze widziane było wykształcenie teologiczne i prawnicze oraz uprawnienia notariusza apostolskiego, a to ze względu na konieczność sporządzania odpisów dokumentów i posiadanie niezbędnych umiejętności do tego, by zadbać o najcenniejszą spuściznę archiwum prowincji (*monumenta scripturarum*).

Biografia tego zasłużonego bernardyna nie była dotąd przedmiotem szczególnego zainteresowania badaczy. Najwięcej miejsca poświęcił mu, jak dotąd, o. Wiesław Murawiec, z którego to ustaleń dowiadujemy się, że Kaffka urodził się w podwarszawskiej Pradze, około 1712 r., w mieszczańskiej rodzinie Karola i Rozyny Kafków. Trudno określić, czy wybór drogi życiowej był jego własną inicjatywą, czy też krok ten inspirowali jego rodzice. Po zakończeniu podstawowej edukacji, wstąpił do klasztoru bernardyńskiego w podkrakowskim Stradomiu. Tam pod kierunkiem mistrza Szymona Pienkiewicza podjął studia w zakresie teologii i filozofii, zakończone egzaminem i uzyskanym lektoratem filozofii. Około 1733 r. przyjął święcenia kapłańskie, następ-

---

³⁴ W. Grudziński OFM, *Księga zmarłych czyli Pobożne wspomnienie Ojców i Braci Zakonu Ś.O.N. Franciszka popularnie Bernardynów w Polsce, zmarłych w Panu od roku 1815 do naszych czasów*, Kalwaria Zebrzydowska 1940, s. 11.

³⁵ ADK, R-15, s. 209.

³⁶ Por. K. Kantak, *Bernardyni*, t. 2, s. 458; J. Bar, *Udział Polaków w literaturze franciszkańskiej: bibliografia*, „Studia Theologica Varsoviensia” 1, 1963, s. 230.

nie w 1738 r. został przeniesiony do klasztoru św. Anny pod Przyrowem, gdzie wykładał logikę oraz metafizykę. Nauka w życiu zakonnika odgrywała istotną i widoczną rolę. Dostrzeżony i doceniony przez zwierzchników, pełnił funkcję lektora w studium zakonnym w Krakowie, kaznodziei generalnego, mistrza nowicjatu, następnie definitora Prowincji Małopolskiej, przykładowie stosującego się do reguł zakonnych. Z tego okresu pochodzą jego skrypty i rozprawy *Selectae quaestiones*³⁷, *Grammatica philosophico-socistica*³⁸ czy *Stoa scotistica*³⁹. Był też autorem dzieła *Obserwa życia regularnego dla III Zakonu*⁴⁰. Od 1751 r. do 1754 r. pełnił godność gwardiana w Kalwarii Zebrzydowskiej, następnie powróciwszy na Stradom objął funkcję prefekta tamtejszego studium teologii. Kolejnym przystankiem w bernardyńskiej drodze Tymoteusza Kaffki był klasztor NMP na krakowskim Żłóbku, z którym to, jako gwardian, był związany aż do śmierci 28 lutego 1779 r.⁴¹

Dzięki dalszym kwerendum, przede wszystkim w Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, udało się zdecydowanie poszerzyć bazę źródłową dotyczącą życiorysu brata Tymoteusza. W tomie zatytułowanym „Opinie dyskretów klasztoru w Krakowie na Stradomiu i w Przyrowie o lektorach teologii”⁴² znajdują się opinie kustosa, wikariusza, definitorów i kaznodziejów klasztoru kustodialnego w Krakowie o bracie Tymoteuszu Kaffce z lat 1744-1751 w związku z jego planowa-

³⁷ W. Murawiec, *Kaffka Tymoteusz Emanuel*, [w:] *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich...*, s. 203-204.

³⁸ Tamże, s. 203-204.

³⁹ Tamże, s. 203-204.

⁴⁰ K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 19, s. 196 (<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>, dostęp: 03.05.2021): T. Kaffka, *Obserwa życia regularnego Śmierci Dobrych, y szczęśliwej wieczności Reula Seraficznej Trzeciego Zakonu S. O. Franciszka, Świeckich Braci y Sióstr Pokutujących Tercyarek, y Tercyarek w Domach własnych w osobności mieszkających w życiu świeckim Konwersów, y Konwerek, Na zakonne y stateczne Przykazań Boskich zachowanie, na pomnożenie zasług, y miłosiernych uczynków, y przykłady SS. Pańskich tegoż zakonu naśladowanie. Od Najwyższych Papieżów Mikołaja IV y Pawła III podana i potwierdzona. Dla informacyi y zbawienego pożytku przyjmującym sukienkę, y czyniącym professyą przez Oyców Reguły S. O. Franciszka Obserwantów Prowincyi Małopolskiej. Za pozwoleniem Zwierzchności Duchowney wydana roku 1772*, Kraków 1772.

⁴¹ W. Murawiec, *Kaffka*, s. 203-204.

⁴² APMB, Archiwalia Prowincji Małopolskiej M-33 (dawniej: APM-26/2), cz. II, s. 139-151; zob. H. E. Wysocki, *Katalog*, cz. 2, s. 61.

ną funkcją gwardiana w Kalwarii Zebrzydowskiej⁴³. Podobnych w treści opinii znajduje się we wspomnianym tomie jeszcze sześć, wszystkie z lat 1744-1750. Niestety, podobne w formie i treści nie wnoszą nic nowego, nie można bowiem dosłownie cytować typowego zestawu cnót i zalet zapisanych w owych mandatach prezentujących kandydata. Z kolei w następnym dokumencie, będącym jubilatą lektorską brata Tymoteusz Kaffki również możemy znaleźć jedynie standardowe informacje, które przynoszą niewiele rzeczywistych danych na temat interesującego nas bernardyna⁴⁴. Zebrane materiały nie stanowią zatem przełomu w badaniach nad biografią zakonnika, w związku z czym dalsze poszukiwania pozostają aktualnym postulatem badawczym⁴⁵.

Pozyskanie informacji pozwalają ostrożnie przyjąć, że pierwotny rękopis *Mortulogium* sporządził brat Tymoteusz Kaffka w czasie, gdy był gwardianem w klasztorze w Kalwarii Zebrzydowskiej. Zdaje się to jednoznacznie sugerować data, tj. 1752 r. Oczywiście, nie można wykluczyć, a nawet można uznać za wielce prawdopodobne, że w trakcie sporządzania pierwszej wersji rękopisu autor przebywał także okresowo w Krakowie i korzystał z archiwum tamtejszego klasztoru. Inaczej trudno sobie wyobrazić, aby mógł sporządzić kompletne listy nie tylko generałów zakonu, wikariuszy generalnych i definitorów oraz lektorów prowincji, ale zwłaszcza ojców, braci i dobrodziejów. Ostatecznie jednak jego dzieło nie było kontynuowane w poszczególnych domach prowincji poza Krakowem i Kalwarią Zebrzydowską, a jedy-nych nielicznych wyjątków dostarcza właśnie rękopis kielecki. W nim to,

---

⁴³ M-33, s. 141 (1745 r.): *Ego infrascriptus una cum Patribus Conventus Custodialis Cracoviensis Discretis testor A. V. P. Timotheum Kaffka Praedicatorum Generalem et Sacrae Theologiae Lectorem Actualem, officio suo Lectoratus proficique et Laudabiliter respondisse, Conclusiones publicas annuales defendisse, ac in alijs locis cum magno Sacrae Religionis plausu, et honore appugnasse, religiosa exemplaritate praeludisse; ita, ut pro emeritis laboribus non tantum temporali, verum aetiam aeternam lauream dignus sit coronari, quod cordicitus peroptarnus. In quem finem has praesentem ab anno 1744. die 12. Octobris, usque ad annum 1748. Sigillo Nostri Custodialis Cracoviensis munitas, manibus proprijs subscripsimus. Anno Domini 1745. die 12. Octobris.* Pod pismem podpisali się brat Jan Kapistran kustosz, brat Damian Jurkiewicz definitor, brat Bartłomiej Kulbiński lektor generalny, brat Józef definitor, brat Rajmund kaznodzieja niedzielny, brat Antoni kaznodzieja katedralny i brat Jan wikariusz.

⁴⁴ Tamże, s. 153 (1750 r.).

⁴⁵ Owocna kwerenda, zarówno w zakresie mortulogiów, jak i akt kapituł była możliwa dzięki serdecznej pomocy o. Waleriana Waśki, za co autorzy niniejszym składają podziękowanie.

na karcie zaplanowanej dla klasztoru na Karczówce, znajdujemy kilkanaście wpisów, z których przynajmniej część musiano wykonać na miejscu, po tym, gdy rękopis dotarł tu poprzez klasztor w Piotrkowicach, gdzie nie dokonano jednakowoż żadnego nowego wpisu⁴⁶.

Życiorys brata Tymoteusza Kaffki oraz dotychczasowe badania nad odpisem jego dzieła nie dają wciąż jasnej odpowiedzi, w jaki sposób manuskrypt trafił na podkielecką Karczówkę, ale możemy stwierdzić, że wcześniej był jeszcze w klasztorze bernardynów w Piotrkowicach, o czym informuje notka proveniencyjna na wyklejce okładziny górnej: *Pro Conventu Petricovicensis. Recomendant animae Patrum ac Fratrum defunctorum hac die, mense etc. Mortui sunt in Provincia nostra Patres ac Fratres quorum animae per misericordiam Dei requiescant in pace. Amen.* Proveniencja jeszcze dobitniej informuje o przeznaczeniu rękopisu i poleca by dusze ojców i braci polecać miłośdierdziu Bożemu w określone miesiące i dni. Data jego powstania – 1752 r. – wskazuje na moment sporządzenia zasadniczej części jego zawartości. W praktyce jednak nigdy nie został ukończony, co pokazują puste karty przy wszystkich domach w prowincji, poza Krakowem, Kalwarią Zebrzydowską i Karczówką⁴⁷. Do tego w ostatnim przypadku zapisów jest niewiele, zatem jego zawartość przede wszystkim dotyczy domu krakowskiego i kalwaryjskiego oraz postaci wyjątkowych na tle całości dziejów powszechnych zakonu i prowincji polskiej, czego przykładem jest publikowane *Epitaphium*.

Najważniejsze „części” składowe kieleckiego *Mortuologium* to: *Doctrina Mortis ad Lectorum Seraphicum; Processio Mortuorum ex Hierarchia Ecclesiastica et Seraphico Religiosa Moribundo Lectorum Presentata; Catalogus Benefactorum ac Venerabilium Servorum Ordinis Minorum Sancti Patri Francisci* (od 1415 roku); *ADM. Reverendi PP Commissarii et Visitatores Apostolici et Generales Provinciae Poloniae et Praesides Capitulum Provincialium, Almae Provinciae Minorum Poloniae in Domino defuncti* od 1467 r.; *Mausoleum Perennitatis et pietatis braci i dobrodziejów w poszczególnych domach* (od 1453 r.) oraz szczególnie nas interesujące *Epitaphium Prelatorum et Superiorum: Ministri Generales* (od 1208 r.) Uzupełnieniem są puste

---

⁴⁶ Szerzej na temat zawartości tego rękopisu i pozostałych zasygnalizowanych rękopisów w planowanej edycji *Mortuologium* z Karczówki.

⁴⁷ P. K a r d y ś, *Patrum*, s. 75, 167.

karty i rubryki dla pozostałych domów w prowincji, jak wspomniano wyżej nigdzie poza Karczówką nie uzupełnione. Wyjątkowość publikowanego *Epitaphium* polega na fakcie, że tylko w trzech znanych przypadkach zachowały się listy Generałów zakonu, sięgające wspólnych franciszkańskich korzeni oraz rozpoczynające się od postaci św. Franciszka z Asyżu. Teoretycznie wszystkie wskazane wyżej *Mortuologia seu Calendaria* miały taki sam charakter, wspólne źródło i wspólny egzemplarz założycielski, w praktyce doszło jednak do odstępstw od oryginału. W jednym z przypadków możemy podejrzewać, że brak takiej listy i innych elementów jest wynikiem zdefektowania egzemplarza. Natomiast w kilku innych nie da się takiej opinii podtrzymać, gdyż wyraźnie widać, że od początku sporządzone były tylko i wyłącznie pod kątem zanotowania anniwersarzy za czasów ówczesnych??? braci i ojców prowincji małopolskiej, bez chęci zawarcia i przechowania tradycji hierarchów zakonu od początku jego istnienia.

Na gruncie polskim podobne spisy/nekrologii/epitafia znane są z literatury przedmiotu, ale tylko wyjątkowo bywały publikowane. Mamy na myśli wspomniane wcześniej *Memoriale* Jana z Komorowa, listę Innocentego z Kościana opublikowaną przez Kamila Kantaka OFM oraz nekrolog dominikanów lwowskich⁴⁸. Zdecydowanie większą popularnością owe *chronologie* cieszyły się w Europie Zachodniej. Początkowo dzieła te odnosiły się do żywotów św. Franciszka oraz jego najbliższych towarzyszy. W drugiej połowie XIII w. jest już dostrzegalne zainteresowanie nie tylko osobą „Biedaczyny z Asyżu” ale i dziejami wspólnoty franciszkańskiej, tak lokalnej, jak i w ujęciu ogólnym. Niewątpliwie doniosłym dziełem była *Chronica XXIV Generalium Ordinis Fratrum Minorum* autorstwa Arnalda z Sarrantu, datowana na lata 1369-1374⁴⁹, stanowiąca podstawę oraz inspirację dla wielu późniejszych kronik franciszkańskich⁵⁰. Rozwinięciem teje o katalog chronologicznie późniejszych postaci z franciszkańskiej konfraternii były: *De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Iesu Redemptoris*

⁴⁸ *Liber mortuorum Monasterii leopoliensis Sancti Dominici*, wyd. W. Kętrzyński, [w:] MPH, t. V, Lwów 1888, s. 537-561.

⁴⁹ Arnald of Sarrant, *Chronicle of the twenty-four generalsof the order of friars minor [1369-1374]*, english translation by Noel Muscat, Malta 2010.

⁵⁰ P. Pludra - Żuk, *Tradycja rękopiśmienna Kroniki dwudziestu czterech generałów Zakonu Braci Mniejszych na ziemiach polskich – nowe rękopisy*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” nr 5 (2011), s. 185-210.

nostri Bartłomieja z Pizy; wspomniane już *De origine Seraphicae Religionis Franciscanae eiusque progressibus, de regularis observantiae institutione, forma administrationis, legibus, eius que ordinis propagatione* Franciszka Gonzagi czy *Chronica fratris Nicolai Glassberger ordinis minorum observantium*⁵¹. Podobne do *Epitaphium* elementy katalogowe można odnaleźć także w *Chronologia historico-legalis seraphici Ordinis Fratrum Minorum Sancti Francisci* rozpoczętej przez Michała Anioła w Neapolu w 1650 r., następnie kontynuowanej przez Juliusza z Wenecji i kolejnych autorów aż do roku 1800⁵².

Niniejsza praca stanowi zatem pierwszy przypadek opublikowania listy Generałów Zakonu Braci Mniejszych z rękopisu powstałego w środowisku polskich franciszkanów. Prezentowane *Epitaphium* jest zatem ze wszech miar wyjątkowym świadectwem zapisu „translatio memoriae” całej wspólnoty zakonnej z zamiarem utrwalenia jej we wszystkich domach prowincji. Świadczy też o wciąż żywej w XVIII w. formacji historycznej bernardynów polskich, mających świadomość przynależności do wielkiej rodziny franciszkańskiej i chcących tę tradycję kontynuować.

---

⁵¹ W. Mruk, *O tym czy Franciszek modlił się u grobu św. Jakuba i o pierwszych minorytach pielgrzymujących do Composteli*, [w:] *Święci i błogosławieni na drodze św. Jakuba – w 800. rocznicę pielgrzymki św. Franciszka z Asyżu do Santiago de Compostela*, pod red. A. Jackowskiego, F. Mroza, s. 28-30.

⁵² <https://tiny.pl/9v6jq> [dostęp: 03. 05. 2021].

ANEKS ŹRÓDŁOWY

Opublikowany aneks jest ze wszech miar interesujący, nie tylko ze względu na fakt, że dotychczas w historiografii polskiej nie podjęto się edycji omawianej części franciszkańskich mortuologów, ale również ze względu na fakt jej unikatowej konstrukcji. Autor nie zachował bowiem znanego z literatury franciszkańskiej podziału na Generałów *Totius Ordinis* wraz z oddzieleniem okresu tzw. niewoli awiniońskiej, a później na Generałów konwentuałów, obserwantów i karmelitów. Nie miał także wystarczającej wiedzy lub nie uważał za stosowne zaznaczyć, że nie wszyscy z nich byli *Ministri Generales*, niektórzy pełnili jedynie funkcje wikariuszy generalnych. To co zastanawia najbardziej, to duże uogólnienia. Autor nie zaznaczał w wielu przypadkach faktu pełnienia urzędu po raz drugi i/lub kolejny (czasem z przerwą), a jedynie kumuluje lata na urzędzie, co wygląda, jakby dana osoba pełniła wskazaną funkcję w sposób ciągły. Wydaje się, że można to wytłumaczyć przeznaczeniem omawianego działu dla „głębokiej” prowincji franciszkańskiej, oddalonej od krakowskiego centrum, gdzie tego typu niuanse niekoniecznie mogły być zrozumiałe. Dużo problemów nastęrczało znalezienie, a następnie weryfikacja danych biograficznych dotyczących poszczególnych postaci. Co ciekawe, im bardziej w głąb czasów nowożytnych tym mniej pełna była wiedza autora na temat franciszkańskiej biografistyki. Dziś problem identyfikacji poszczególnych postaci ułatwiają włoskie encyklopedie oraz słowniki, w znacznej mierze dostępne w formie on-line, jak *Encyklopedia Treccani*, czy *Dizionario biografio*. Te zawierają jednak zazwyczaj bardzo ogólnikowe informacje, szczególnie w odniesieniu do słabiej rozpoznanych franciszkanów⁵³. W pewnej mierze kompensują to dostępne publikacje, pośród których wymienić należy przede wszystkim niezastąpione *Annales Minorum* Łukasza Waddinga⁵⁴; *Historię franciszkanizmu* autorstwa Lazaro Iriarte⁵⁵; *Podręcznik historii Zakonu Braci Mniejszych*, autorstwa Heriberta Holzapfela⁵⁶ oraz *Effigies (...)*

⁵³ Wskazuje to jednoznacznie na potrzebę opracowania leksykonu biograficznego Generałów Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów.

⁵⁴ Ł. W a d d i n g, *Annales Minorum (tomus I-VI)*, Lugduni, 1648.

⁵⁵ L. I r i a r t e, *Historia franciszkanizmu*, tłum. J. S. K a f e l, A. J. Z ę b i k, K. K u k l i ń s k a, Kraków 1998.

⁵⁶ H. H o l z a p f e l, *Podręcznik historii Zakonu Braci Mniejszych*, Tyniec 2012.

Vincenzo Coronello⁵⁷. Koniecznie należy wspomnieć także wielokrotnie cytowane w niniejszej pracy opracowania Raoula Mansellego, kluczowe dla rozpoznania czasów najdawniejszych oraz H. E. Wyczawskiego OFM i ks. Kamila Kantaka.

Zamieszczone poniżej *Epitaphium* zostało przygotowane zgodnie z zasadami współczesnych wydawnictw źródłowych. Dokonano zatem gramatycznego ujednoczenia zapisów, a także rozwinięcia użytych abreviacji. Nazwy własne i tytuły zachowano w oryginalnym zapisie, podając ich współczesne brzmienie w przypisach (tam, gdzie było to konieczne), zachowano także wielkie litery oraz oryginalną pisownię „i” i „j”. Układ graficzny oryginału został zachowany, podobnie jak wszystkie pozostałe elementy tabeli. Zachowanie określonych standardów wydawniczych w znacznym stopniu umożliwiła instrukcja Kazimierza Lepszego oraz wyniki debat prowadzonych w ostatnich latach nad problemem edycji źródłowych⁵⁸.

Archiwum Diecezjalne w Kielcach, rkps R-15:
k. 107r:

Epitaphium Pra[e]latorum et Superiorum Ordinis Seraphicii Pra[e]decessorum Patrum Ministrorum Generalium totius Ordinis Procerum, Commissarium ac Visitorum Generalium Ministror[um] ac Vicarium Provincialium Alma[e] Provincia[e] Minoris Polonia[e], totius Regni Provinciarum Matris. A prima[e]va Provinciae institutione unione, reunione Provinciarum q[uae] divisione. In D[omi]no defunctorum et in Ca[e]lo regnantum. Posthumis Succesoribus, Provinciae Filijs. Pietati imitationi, perenni memoria[e] et obligationi. Instructum et Extractum.

Anno D[omi]ni Post Jubilaem Magnum.

Jesu Nasareno Regi Judaeorum omni lingvarum idiomate primum inscriptum Epitaphium M.DCCLII.

⁵⁷ *Effigies, et series chronologica ministrorum generalium: totus ordinis S. Francisci minorum conventualium concinnatae ordinis S. Francisci minorum conventualium concinnat*, ed. V. Cornelli, Venetia 1716.

⁵⁸ K. Lepszy, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.*, Warszawa 1953; *Jak wydawać teksty dawne*, red. K. Borowiec, D. Maślęj; T. Miki; D. Rojsz czak - Robińska, Poznań 2017.

L.	Electus Anno	Reverendissimi Patres Ministri Generales Totius Ordinis Minorum S[ancti] P[atri] N[ostri] Francisci. In D[omi]no defuncti, et in Caelo regnantes.	Rexit annis
1.	1208	Sanctissimus P[ater] N[oster] Franciscus de Assisia ⁵⁹ ordinem fundavit et per se et per suos Vicarios.	18
2.	1227	R[everen]dissimus Pater Eelios a Cortonis ⁶⁰ Etruscus.	3
	1236	Secundo rexit annis.	3
3.	1230	R[everen]diss[imus] P[ater] Joannes Parens ⁶¹ Cormognano natione. Etruscus Minister Hispanica.	6
4.	1239	R[everen]diis[simus] P[ater] Albertus Pisanus ⁶² Min[ister] Prov[inc]iæ Anglia Mens[ibus].	4
5.	eodem	R[everen]diss[imus] P[ater] Haymo Anglicus de Fevesham ⁶³ Cantianus.	5

⁵⁹ Franciszek z Asyżu, właściwie Giovanni di Pietro di Bernardone (1181/1182-1226), założyciel zakonu żebraczego, Braci Mniejszych. Rok 1208 nawiązuje do symbolicznego zrzecenia przed Franciszka habitu eremity i przybranie brązowej tuniki, nawiązującej do ówczesnego stroju najniższych warstw społecznych, zob. R. M a n s e l l i, *Święty Franciszek z Asyżu, editio maior*, Kraków 2006, passim (tam dla szerokiego zachodnioeuropejskiego bibliografii przedmiotu).

⁶⁰ Elias z Cortony/Kortony (lub z Asyżu, inaczej Elia Coppi, Elias Cortonensis, Elias Bonusbaro/Bombarone, ok. 1180-1253), generał zakonu, jeden z pierwszych towarzyszy św. Franciszka, zob.: R. B. B r o o k, *Early Franciscan Government*, Cambridge University Press 1959, p. 40. Autor spisu nie znał postaci Piotra z Cattiano, którego św. Franciszek przedstawił na kapitule w 1220 r., jako swojego następcę i który de facto pełnił ten urząd przez kilka kolejnych miesięcy do 10 marca 1221 r., przed Eliaszem, zob. R. M a n s e l l i, *Święty*, s. 323.

⁶¹ Giovanni Parenti (Johannes Parens zm. w 1250 r., wg tradycji zakonnej zm. w 1240 r.) był pierwszym generałem zakonu po śmierci św. Franciszka, a następnie po raz drugi po Eliasz, czego autor spisu zdaje się nie wiedzieć, zob.: L. I r i a r t e, *Historia franciszkanizmu*, s. 51-52. Daty podane w *Epitaphium* nie odpowiadają do końca prawdzie. G. P a r e n t i był pierwszym generałem minorytów już od 1221 r., ale już przed nim zakonem zarządzał Elias z Kortony, konflikt pomiędzy nimi znalazł odzwierciedlenie na kapitule generalnej w 1230, r., ale dopiero w 1232 r. Elias odebrał G. Parentiemu urząd ministra generalnego.

⁶² Albert z Pizy (zm. w 1240 r.), pochodził z Toskanii, prowincjał na Węgry, Anglię i Niemcy, możliwe też że był prowincjałem na Hiszpanię i Bolonię, generał zakonu, R. B. B r o o k, *Early Franciscan*, p. 54. W rzeczywistości pełnił urząd jedynie przez rok.

6.	1244	R[everen]diss[imus] P[ater] Crescentius Aesinus ⁶⁴ Prov[inc]iae Marchiae Ep[iscopu]s Aesinensis.	4
7.	1247	R[everen]diss[imus] et B[eatissim]us P[ater] Joannes Parmensis ⁶⁵ Prov[inc]iae Bononiae Camerini miraculis Clarus.	8
8.	1256	R[everen]diss[imus] P[ater] et S[ancti]simus Doctor Ecclesia[e] Bonaventura a Balneoregio ⁶⁶ S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Cardinalis Ep[iscopu]s Albanensis, Prae[ses] G[e]nera[li]s Concilij Lugdun[ensis] in Cathal. SSr. adscriptus.	18
9.	1274	R[everen]diss[imus] P[ater] Hieronymus de Asculo ⁶⁷ Provinciae Marchiae creatus Papa Nicolaus IV A[nn]o 1288.	5
10.	1279	R[everen]diss[imus] P[ater] Bonagratia ⁶⁸ de S. Joanne Prov[inc]iae Bononiensis.	6
11.	1285	R[everen]diss[imus] P[ater] Albertus de Prato ⁶⁹ Provinciae Tuscinae.	1

⁶³ Haymo z Faversham († ok. 1243 r.), *ibid.*; L. Iriarte, *Historia*, s. 56; R. Manselli, *Pierwsze stulecie*, s. 103-113.

⁶⁴ Krescencjusz z Jesi, (†1263 r.), jako pierwszy przełożony zakonu podczas kapituły generalnej w Genui w 1244 r. nakazał zbadanie i zgromadzenie wszystkich źródeł dotyczących życia św. Franciszka, zob.: R. Manselli, *Święty*, s. 27-28; L. Iriarte, *Historia*, s. 59. E. Pásztor, *Krescenty z Jesi*, [w:] R. Manselli, *Pierwsze stulecie historii franciszkanów*, Kraków 2006, s. 115-117.

⁶⁵ Bł. Jan z Parmy (†1289 r.), zob.: R. Manselli, *Pierwsze stulecie*, s. 119-122.

⁶⁶ Św. Bonaventura, (właśc. Giovanni di Fidanza 1217-1274), doktor Kościoła (*Doctor Seraphicus*), faktycznie ur. się w Bagnoregio niedaleko Viterbo, EK, kol.; A. Horowski OFMCap, *Św. Bonaventura z Bagnoregio, doktor Kościoła, i jego Konferencje o sześciu dniach stworzenia*, [w:] *Konferencje o sześciu dniach stworzenia albo oświecenia Kościoła. Wydanie synoptyczne tekstu oryginalnego redakcji A oraz B z przekładem polskim*, Kraków 2008, s. 5-24.

⁶⁷ Właśc. Girolamo Masci (1227-1292), jako pierwszy franciszkanin został papieżem, jako Mikołaj IV, zob.: J. N. D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997, s. 198-199.

⁶⁸ Bonagratia de San Giovanni in Persiceto (†1283 r.), zob.: L. Wadding, *Annales Minorum*, t. V, *The Catholic Encyclopedia, Order of Friars Minor*, A. Part, *First Period (1209-1517)*, <https://www.newadvent.org/cathen/06281a.htm> [dostęp: 08.02.2022].

⁶⁹ R. Pratesi, *Arlotto da Prato z Toskanii* (zm. ok. 1285 r.), [in:] *Dizionario Biografico degli Italiani*, v. 4, 1962, [https://www.treccani.it/enciclopedia/arlotto-da-prato_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/arlotto-da-prato_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 03.05.2021].

12.	1287	R[everen]diss[imus] P[ater] Mathaeus de Aquasparta ⁷⁰ Provinciae S. Francisci, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Cardinalis, Episcopus Portuensis.	2
13.	1289	R[everen]diss[imus] P[ater] Raymundus Ganfredi Gall[us] ⁷¹ Ep[iscopu]s Pataviensis.	7
k. 108v:			
14.	1296	R[everen]diss[imus] P[ater] Joannes Minius de Muro Vallis ⁷² Provinciae Marchiae S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Cardinalis, Epis[copus] Portuensis.	8
15.	1304	R[everen]diss[imus] P[ater] Gondisalvus de Valle Bona ⁷³ Provi[nci]ae S. Jacobi.	9
16.	1313	R[everen]diss[imus] P[ater] Alexander de Alexandria ⁷⁴ Provi[nci]ae Genua.	2
17.	1316	R[everen]diss[imus] P[ater] Michael a Casena ⁷⁵ Provi[nci]ae Bononiae.	13

⁷⁰ Matteo Bentivegna (d'Acquasparta) (ok. 1240-1289), *The Papacy and communication in the Central Middle Ages*, ed. I. Fønnesberg-Schmidt, W. Kynan-Wilson, G. Oppitz-Trotman and E. Lauge Christensen, Routledge 2021; G. Barone, *Matteo d'Acquasparta*, [in:] *Dizionario*, v. 72, 2008, [https://www.treccani.it/enciclopedia/matteo-d-acquasparta_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/matteo-d-acquasparta_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 03.05.2021].

⁷¹ Raymond Geoffroy (de Geoffroi, Ganfredi), absolwent paryskiej uczelni.

⁷² Giovanni da Morrovalle (przed poł. XIII w. – 1304), G. E. Mohan, *Initia Operum Franciscalium (XIII-XV S.) D-H*, „Franciscan Studies” 36, 1976, pp. 92-177; A. Emili, *Minio, Giovanni*, [in:] *Dizionario*, v. 74, 2010, [https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-minio_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-minio_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021].

⁷³ Gonsalvus Hispanus de Balboa vel Vallebona (Gondisalvus, Gonsalo de Balboa y Valcarcel, Gonsalvus de Hispania, ok. 1255-1313), G. E. Mohan, *Initia*, R-Z continued, pp. 375-498; http://www.franciscanos.org/enciclopedia/penciclopedia_h.htm [05.05.2021]; http://users.bart.nl/~roestb/franciscan/franautg.htm#_Toc427571370 [dostęp: 09.02.2022].

⁷⁴ Alexander Bonino d'Alessandria (1268-1342), zob.: R. Manselli, *Bonito, Alessandro*, [in:] *Dizionario*, v. 12, 1971, [https://www.treccani.it/enciclopedia/alessandro-bonino_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/alessandro-bonino_(Dizionario-Biografico)) [03.05.2021].

⁷⁵ Michele Fuschi da Cesena (Michał z Ceseny, Michał Fuschi 1270-1342), L. Iriarte, J. S. Kafel, A. J. Zębik, K. Kuklińska, *Historia*, s. 76-78; C. Dolcini, *Michele da Cesena*, [in:] *Dizionario*, v. 74, 2010, [https://www.treccani.it/enciclopedia/michele-da-cesena_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/michele-da-cesena_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021]. Uwaga: w tym czasie Bertrand de Turre 1328-29 był wikariuszem generalnym!

18.	1327	R[everen]diss[imus] P[ater] Gerardus Odonis ⁷⁶ Provi[nci]ae Aquitaniae Episc[opus] Catanen[sis] et Patriarcha Antiochensis.	14
19.	1341	R[everen]diis[simus] P[ater] Fortanerius Vaselli ⁷⁷ Gvalensis Provinciae Aquitaniae Ep[iscopu]s Marsiliensis, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Cardin[alis], Ep[iscopu]s Rasvenaten[is] et Pa- triarcha Gradensis.	6
20.	1348	R[everendissimus] P[ater] Gvilhelmus Farineris ⁷⁸ Provi[nci]ae Aquitaniae, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Card[inalis].	8
21.	1357	R[everen]diis[simus] P[ater] Joannes Buchius ⁷⁹ Provi[nci]ae Aquitaniae.	2
22.	1359	R[everendissimus] P[ater] Marcus a Viterbo ⁸⁰ Provi[nci]ae Rom[ane], S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Card[inalis].	6

⁷⁶ Geraldus Odonis (1285-1349, Guiralt Ot in Occitan, Geraldus Othonis/Otonis), M. B i h l, *Gerardus Odonis*, [https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Gerardus_Odonis](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Gerardus_Odonis) (encyklopedia katolicka) [dostęp: 03.05.2021].

⁷⁷ Fortanerius Vassalli (1295-1361, Fontanier de Vassal), wykładał teologię na Uniwersytecie w Awinionie, w 1347 r. został wybrany arcybiskupem Rawenny, następnie w 1351 r. mianowany patriarchą Grado. Niedługo przed śmiercią w 1361 r. otrzymał od papieża Innocentego VI paliusz kardynalski, R. R i t z l e r, *I cardinali e i papi dei Frati Minori Conventuali*, „Miscellanea Francescana”, n. 71 (1971), p. 31-32; <https://cardinals.fiu.edu/bios1361.htm#Vassal> [dostęp: 09.02.2022].

⁷⁸ Guilelmus Farineri (Guglielmo, Guilelmus de Aquitania, Guillaume Farinier de Gourdon †1361), był związany z Uniwersytetem w Tuluzie, od 1356 r. decyzją papieża Innocentego VI mianowany kardynałem, pełnił także funkcję legata papieskiego w Anglii oraz Hiszpanii, R. R i t z l e r, *I cardinali*, s. 29-31.

⁷⁹ Johannes (Juan) Bouchier, pochodził z Akwitanii, doktor teologii, Ch. L. K i n g s f o r d, *The Grey Friars of London. Their history with the register of their convent and an appendix od documents*, Aberdeen 1915, p. 189.

⁸⁰ Marcus z Viterbo (wł. Marco Parentezzi, ok. 1304-1369), członek prowincji rzymskiej Braci Mniejszych, po studiach w Paryżu został obrany ministrem generalnym. W 1366 został wyniesiony do godności kardynalskiej, obejmując nominalny kościół św. Praksedy w Rzymie, R. R i t z l e r, *I cardinali*, s. 32-34; L. G a f f u r i, *Marco da Viterbo*, [in:] *Dizionario*, v. 69 (2007), [https://www.treccani.it/enciclopedia/marco-da-viterbo_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/marco-da-viterbo_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 03.05.2021].

23.	1367	R[everendissimus] P[ater] Thomas a Farignano ⁸¹ Mutinensis Provi[nci]ae Bononiensis, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Card[inalis] et patriarcha Gradensis.	6
24.	1373	R[everendissimus] P[ater] Leonardus de Rubeis ⁸² Provi[nci]ae terrae Laberis, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Card[inalis].	6
25.	1379	R[everendissimus] P[ater] Ludovicus Donatus a Venetijs ⁸³ Provi[nci]ae S. Ant[oni]j, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] C[ardinalis].	4
26.	1383	R[everendissimus] P[ater] Petrus a Gonzaga ⁸⁴ Provi[nci]ae Pennensis.	1
27.	1385	R[everendissimus] P[ater] Martinus a S. Georgio de Riparolo ⁸⁵ Provi[nci]ae Gen[ua].	2

⁸¹ Tomasso de Farignano (Frignani, 1305/1310-1381), w latach 1352-1360 prowincjał zakonu w Bolonii, gdzie zasłużył się jako jeden z pierwszych wykładowców fakultetu teologicznego. Od 1367 r. generał zakonu franciszkanów, następnie wybrany patriarchą Grado i kardynałem prezbiterem w Kościele św. Nereusza i Achillesa w Rzymie, a od 1380 r. pełnił godność kardynała biskupa Frascati. Wstąpił się aktywnym uczestnictwem w procesie kanonizacyjnym św. Brygidy Szwedzkiej, H. A n g i o l i n i, *Firignani Tommaso*, [in:] *Dizionario*, v. 50 (1998), [https://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-frignani_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-frignani_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 03.05.2021].

⁸² Leonardo Rossi de Giffone (†1407), pochodził z Giffoni Valle Piana w Kampanii, wykładał na Studio Generale di San Lorenzo Maggiore à Naples oraz w Cambridge. Zwolennik tzw. papieża awiniońskiego Klemensa VII, który to przekazał mu w 1381 r. paliusz kardynalski, Ch. L. K i n g s f o r d, *The Grey Friars*, p. 186; M. U l t u r a l e, *Rossi (de Rubeis), Leonardo da Giffoni*, [in:] *Dizionario*, v. 88, 2017, https://www.treccani.it/enciclopedia/leonardo-da-giffoni-rossi_%28Dizionario-Biografico%29/ [dostęp: 09.02.2022].

⁸³ Ludovico da Venezia, niekiedy błędnie nazywany Lodovico Donati (ok. 1305-1386). Wenecjanin, magister teologii, główny lektor studium w Pizie. Papież Urban VI nadał mu godność kardynalską w 1381 r. oraz powierzył misje dyplomatyczne do Neapolu oraz Genui. Oskarżony o spisek, wraz z grupą kardynałów, został aresztowany i wedle różnych tradycji stracony lub uwolniony na prośby angielskiego monarchy, A. E m i l i, *Ludovico da Venezia (Ludovico Donati; Ludovicus de S. Martino de Venetijs)*, [in:] *Dizionario*, v. 66 (2006), [https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-da-venezia_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/ludovico-da-venezia_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021].

⁸⁴ Pietro da Canzano (di Cassana), doktor teologii, kaznodzieja, Ch. L. K i n g s f o r d, *The Grey Friars*, p. 190.

⁸⁵ Martino Sangiorgio de Rivarolo (zm. 1387), pochodził ze szlacheckiej rodziny Rivarolo Canavese, osiadłej nieopodal Turynu, rozpoczął naukę w szkole franciszkańskiej w genueńskiej prowincji zakonu. Na pocz. lat 60. XIV w. studiował na Oksfordzie, gdzie w czasie schizmy zachodniej chętnie i często uczęszczali Bracia Mniejsi,

28.	1387	R[everendissimus] P[ater] Henricus Alferus Astensis ⁸⁶ Pedomontanus Provi[nci]ae Genua.	18
29.	1405	R[everendissimus] P[ater] Antonius Angelus a Pyreto ⁸⁷ Provi[nci]ae Rom[anae].	16
30.	1421	R[everendissimus] P[ater] Angelus Salverus de Senis ⁸⁸ Provi[nci]ae Tusciae.	2
31.	1423	R[everendissimus] P[ater] Antonius a Masta ⁸⁹ Provi[nci]ae Tusciae Ep[iscopu]s Massensis et Popul.	6
32.	1430	R[everendissimus] P[ater] Gvillhelmus de Casali ⁹⁰ Provi[nci]ae Genua.	12

pochodzący z obszaru Italii. Martino tam też uzyskał bakalaureat i pomimo niemożności ubiegania się o stopień mistrzowski, z powodu różnic w programie między angielską uczelnią a wymogami kapituły zakonu, uzyskał przywilej umożliwiający mu nauczanie teologii. W latach 1368-1378 był ministrem ankońskiej (Marca Anconitana) prowincji zakonnej, następnie objął analogiczną funkcję w prowincji genueńskiej, z której sam pochodził. Latem 1383 r. mianowany wikariuszem generalnym zakonu, krótko później jego generałem, E. Fontana, *Sangiorgio Martino da*, [in:] *Dizionario*, v. 90, 2017, [https://www.treccani.it/enciclopedia/martino-da-sangiorgio_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/martino-da-sangiorgio_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021].

⁸⁶ Enrico Alfieri, (ok. 1315-1405), urodził się w Astii, w szlacheckiej rodzinie. Następstwem wstąpienia do zakonu franciszkanów było objęcie przez niego urzędu ministra prowincji genueńskiej, następnie w 1387 r. przyjęcie z rąk papieża Urbana VI funkcji generała zakonu. W czasie schizmy zachodniej stał w kontrze do tzw. antypapieży Klemensa VII oraz Benedykta XIII, G. O d o a r d i, *Alferi Enrico*, [in:] *Dizionario*, v. 2, 1960, [https://www.treccani.it/enciclopedia/enrico-alfieri_res-15e41825-87e6-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/enrico-alfieri_res-15e41825-87e6-11dc-8e9d-0016357eee51_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 03.05.2021].

⁸⁷ E. Fontana, *Vinitti, Antonio Angelo* (Antonio da Pereto, 2. poł. XIV w. – po 1421), [in:] *Dizionario*, v. 99, 2020, https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-angelo-vinitti_%28Dizionario-Biografico%29/ [dostęp: 03.05.2021].

⁸⁸ F. Carta, *Salveti, Angelo* (2 poł. XIV w. – 1423), [in:] *Dizionario*, v. 90, 2017, dostęp on-line: [https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-salveti_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-salveti_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021]. Uwaga: faktycznie wikariusz generalny! Należy pamiętać, że w tym czasie było jeszcze 3 generałów okresu niewoli awiniońskiej: Angelo da Spoleto (1379-1391), John Chevegneyo (1391-1402), Giovanni Bardolini (1403-1417). Przywrócenie jedności nastąpiło za rządów Antonio Vinitti.

⁸⁹ R. Pratesi, *Antonio da Massa Marittima* (2. poł. XIV w. – 1435), [in:] *Dizionario*, v. 3, 1961, dostęp on-line: [https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-da-massa-marittima_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-da-massa-marittima_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021].

⁹⁰ T. Calio, *Guglielmo da Casale* (Robazoglio, przed 1390-1442), [in:] *Dizionario*, v. 60, 2003, dostęp on-line: [https://www.treccani.it/enciclopedia/guglielmo-da-casale_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/guglielmo-da-casale_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021]. Uwaga: w tym czasie wikariuszem generalnym był Alberto Berdini da Sarteano 1442-1443!

33.	1443	R[everendissimus] P[ater] Antonius de Rusconibus ⁹¹ Provi[n]ci]ae Mediolanensis Episcopus Novocomiensis.	7
k. 109r:			
34.	1450	R[everendissimus] P[ater] Angelus Serpetri Perusinus ⁹² Provinciae S[an]cti Francisci.	3
35.	1454	R[everendissimus] P[ater] Jacobus a Mozzanica ⁹³ Provinciae in Mediolanensis.	4
36.	1458	R[everendissimus] P[ater] Joannes Scorzola Cathaloniae ⁹⁴ Provinciae Aragoniae.	6
37.	1464	R[everendissimus] P[ater] Franciscus a Rovere Savonensis ⁹⁵ Provinciae Genua, creatus Papa A[n]no 1471 Sixtus IV.	5
38.	1469	R[everendissimus] P[ater] Joannes de Utino ⁹⁶ Provinciae S. Antonij.	6
39.	1475	R[everendissimus] P[ater] Franciscus Sanson de Brixia ⁹⁷ .	24
40.	1500	R[everendissimus] P[ater] Egidius Delphinus Amerin[us] ⁹⁸ Provinciae Rom[anae].	6

⁹¹ S. Fasoli, *Rusconi (Rusca) Antonio (Antonio da Como) (1408? – 1465?)*, [in:] *Dizionario*, v. 89, 2017, dostęp on-line: https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-rusconi_%28Dizionario-Biografico%29/ [dostęp: 03.05.2021].

⁹² E. Fontana, *Toscana, Angelo del (Angelo di Cristoforo da Perugia)* (cognomen „ser Petri”, †1453), [in:] *Dizionario*, v. 96, 2019, dostęp on-line: [https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-del-toscana_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-del-toscana_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 03.05.2021].

⁹³ Busolino, Jacobus (Jacob Bassolini de Mozzanica), V. Coronelli, *Effigies*, p. 35.

⁹⁴ Sarzuela, Jacobus de, V. Coronelli, *Effigies et Series Chronologica Ministrorum Generalium Totius Ordinis S. Francisci Minorum Conventualium*, Venedig 1716, p. 36; L. Wadding, *Annales Minorum Seu Trium Ordinum A S. Francisco Institutorum...*, v. 13, Romae 1735, p. 344.

⁹⁵ Francesco della Rovere (1414-1484), późniejszy papież Sykstus IV, <https://www.britannica.com/biography/Sixtus-IV> [dostęp: 03.05.2021]; <https://www.treccani.it/enciclopedia/sisto-iv-papa/> [dostęp: 10.02.2022].

⁹⁶ A. M. Piazzoni, *Dacre, Giovanni (Ioannes Utinensis, fra' Zanetto, Zanettino da Udine, Giopvanni d'Acri)* (zm. 1485), [in:] *Dizionario*, v. 31, 1985, dostęp on-line: https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-dacre_%28Dizionario-Biografico%29/ [dostęp: 03.05.2021].

⁹⁷ G. Baaldissin Molli, *Sansone, Francesco* (frater Sanson, Frater F. S. „de Brixia”, ok. 1414-1499), [in:] *Dizionario*, v. 90, 2017, [https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-sansone_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-sansone_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021].

41.	1506	R[everendissimus] P[ater] Raynaldus Gratianus a Cotignola ⁹⁹ Provinciae Bononiae Archiepiscopus Ragusinus.	4
42.	1510	R[everendissimus] P[ater] Philippus Bagnacaballerus ¹⁰⁰ Provinciae Bononiae.	1
43.	1512	R[everendissimus] P[ater] Bernardinus a Cherio ¹⁰¹ Frater Provinciae Genuae.	4
44.	1516	R[everendissimus] P[ater] Christophorus Numalius Foroliviensis ¹⁰² Provinciae Bonon[iae], S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Cardinalis, Ep[iscopu]s Isernis, Alatrinensis, Primus Minister G[e]n[er]alis Totius Ord[inis] FF. Minorum.	1
45.	1518	R[everendissimus] P[ater] Franciscus Lichettus Brixienis ¹⁰³ Provinciae Brixiae.	2
46.	1520	R[everendissimus] P[ater] Paulus a Sancino ¹⁰⁴ Provinciae Mediolanensis.	3

⁹⁸ K. W a l s h, *Delfini, Egidio*, (di Amelia, przed 1440-1506), [in:] *Dizionario*, V. 36, 1988, [https://www.treccani.it/enciclopedia/egidio-delfini_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/egidio-delfini_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021].

⁹⁹ Graziani, Rainaldo de Cotignola (1460-1529), V. C o r o n e l l i, *Effigies et Series Chronologica Ministrorum Generalium Totius Ordinis S. Francisci Minorum Conventualium*, Venedig 1716, p. 41; https://www.academia.edu/24690599/Sullarcivescovo_Rinaldo_Graziani_OFM_e_liconografia_dellImmacolata_Concezione_in_Romagna_Un_mecenate_per_gli_Zaganelli_fra_dispute_e_riforme_del_suo_tempo [dostęp: 03.05.2021].

¹⁰⁰ Porcacci, Felippo, detto Filippo da Bagnacavallo (Philippus Porcacci, Tibervacensis, †1511), <https://www.treccani.it/enciclopedia/porcacci-filippo-detto-filippo-da-bagnacavallo/> [dostęp: 03.05.2021]. V. C o r o n e l l i, *Effigies*, p. 42; Michaele K n a i s z d e M i s k o l t z, *Chronologo-Provinciale Ordinis FF. Minorum S. Francisci conventualium...*, Posonii 1803, s. 208-209. Uwaga: w tym czasie wikariuszem generalnym był Gomez de Lisboa 1511-1512!

¹⁰¹ Prato, Bernardinus (zm. 1517) V. Coronelli, *Effigies*, p. 43.

¹⁰² G. A d e n n a, *Numai, Cristoforo* (a Forli, zm. 1528), [in:] *Dizionario*, 2013, [https://www.treccani.it/enciclopedia/cristoforo-numai_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/cristoforo-numai_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 03.05.2021]; L. W a d d i n g, *Annales*, VIII, Romae 1654, pp. 196, 212, 231, 269-277, 359; H. H o l z a p f e l, *Podręcznik historii Zakonu Braci Mniejszych*, Kraków 2012 s. 253-254. Uwaga: wtedy nastąpił nowy podział na Obserwantów i Konwentualów, od tego czasu Minister Generalny Obserwantów został Ministrem Generalnym całego Zakonu Braci Mniejszych.

¹⁰³ Francesco Lichetto (†1529), H. E. W y c z a w s k i, *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 621; H. H o l z a p f e l, *Podręcznik*, s. 254.

¹⁰⁴ Paolo da Soncino, (*Antonius Sassolino*), V. C o r o n e l l i, *Effigies*, p. 45.

47.	1523	R[everendissimus] P[ater] Franciscus de Angelis ¹⁰⁵ Luignonensis Hispalensis, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae]Cardinalis.	5
48.	1528	R[everendissimus] P[ater] Joannes Pysottus Parmensis ¹⁰⁶ Provinciae Bononiae.	4
49.	1534	R[everendissimus] P[ater] Vincentius Lunellus Hispalensis ¹⁰⁷ Provinciae Cartagenis.	6
50.	1540	R[everendissimus] P[ater] Joannes Calvus ¹⁰⁸ Provinciae Corsicae.	5
51.	1547	R[everendissimus] P[ater] Andreas Insulanus ¹⁰⁹ Provinciae Portugaliae.	6
52.	1553	R[everendissimus] P[ater] Clemens Dolera Monelianus ¹¹⁰ P[rovinciae] Genuae, S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Card[inalis], Ep[iscopu]s Fulg[ensis].	6
53.	1559	R[everendissimus] P[ater] Franciscus Zamorien-sis ¹¹¹ Hispan[ensis] Provinciae Cartagin[ae].	6
54.	1565	R[everendissimus] P[ater] Aloysius Puteus ¹¹² Provinciae Bononiae.	6

¹⁰⁵ Quiñones, Francisco (de los Ángeles, 1475-1540), <https://www.treccani.it/enciclopedia/francisco-quinones> [dostęp: 03.05.2021]; <https://cardinals.fiu.edu/bios1527-iii.htm#Quinones> [dostęp: 12.02.2022].

¹⁰⁶ Pisotti, Paolo – mianowany generałem zakonu w 1529 r., w następstwie powierzenia godności kardynalskiej poprzednikowi. We wcześniej pełnił funkcję wikariusza zakonu.

¹⁰⁷ Vincenzo Lunello (Lunellus, Vincentius Hispalensis 1480-1550), L. W a d d i n g, *Annales*, Rzym 1736, 10, p. 322; H. H o l z a p f e l, *Podręcznik*, s. 257.

¹⁰⁸ Giovanni Matteo de Calvi, H. H o l z a p f e l, *Podręcznik*, s. 258; L. I r i a r t e, *Historia*, s. 59 i n.

¹⁰⁹ Andreas Alvarez (Insulanus), A. M o r e, *Institutionalization of Disorder. The Franciscan Third Order and Canonical Change in the Sixteenth Century*, „Franciscan Studies” 71, 2013, p. 147-162.

¹¹⁰ A. M. G i r a l d i, *Dolera, Clemente* (Clemente d'Olera, De Olera, Monilianus, Monelliano, 1501-1568), [in:] *Dizionario*, v. 40, 1991, https://www.treccani.it/enciclopedia/clemente-dolera_%28Dizionario-Biografico%29/ [dostęp: 12.02.2022].

¹¹¹ Francisco Zamora da Cuenca (1508-1571), http://www.franciscanos.org/enciclopedia/penciclopedia_x.htm [dostęp: 12.02.2022].

¹¹² B. N a r d i, *Arcangelo da Borgonuovo* (Aloisio Pozzi †1569), [in:] *Dizionario*, v. 3, 1961, [https://www.treccani.it/enciclopedia/arcangelo-da-borgonuovo_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/arcangelo-da-borgonuovo_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 13.02.2022].

55.	1571	R[everendissimus] P[ater] Chrisophorus a Cap[pe] fontium ¹¹³ P[rovinciae] Bitaniae Archiepiscopi Caesariensis.	8
k. 109v:			
56.	1579	R[everendissimus] P[ater] Franciscus Gonzaga ¹¹⁴ Mantuanus Provinciae S. Antonij Ep[iscopus] Caphadulensis et Papiensis ac Mantuanus.	8
57.	1587	R[everendissimus] P[ater] Franciscus a Tolossa ¹¹⁵ Provinciae Calabriae.	6
58.	1593	R[everendissimus] P[ater] Bonaventura Senisio a Calatagirone ¹¹⁶ Provinciae Siciliae, Patriarcha Constantinopol[iensis], Ep[iscopus] Pacten[sis] et Catan[ensis], Archiepiscopus Missanensis.	6
59.	1600	R[everendissimus] P[ater] Franciscus Tossa ¹¹⁷ Provinciae S. Jacobi, Ep[iscopus] Cananien[sis], Odomen[sis] et Segobien[sis].	6
60.	1606	R[everendissimus] P[ater] Archangelus a Mesana ¹¹⁸ Provinciae Siciliae, Archiepiscopus Montis Regalis.	6
61.	1612	R[everendissimus] P[ater] Joannes Delchierro ¹¹⁹ Provinciae Beticae.	7
62.	1618	R[everendissimus] P[ater] Benignus de Genua ¹²⁰ Provinciae Siciliae et Comm[issarius] G[enera]lis.	9

¹¹³ Christopher de Chaffontaines.

¹¹⁴ S. Giordano, *Gonzaga, Francesco* (1546-1620), [in:] *Dizionario*, v. 57, 2001, [https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-gonzaga_res-2e32f583-87ee-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-gonzaga_res-2e32f583-87ee-11dc-8e9d-0016357eee51_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 13.02.2022]; LThK, 4, coll. 835. Był autorem: *De origine Seraphicae Religionis Franciscanae eiusque progressibus*, Rzym 1587.

¹¹⁵ Francisco de Tolosa, bp. Tuy.

¹¹⁶ E. Nowi Chavarria, *Secusio, Ottavio* (Bonaventura, a Caltagirone, 1558-1618), [in:] *Dizionario*, v. 91, 2018, [https://www.treccani.it/enciclopedia/ottavio-secusio_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/ottavio-secusio_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 13.02.2022].

¹¹⁷ Susa de Toledo, Francisco (†1606).

¹¹⁸ Arcangelo Gualterio da Messina.

¹¹⁹ Juan Hierro, J. M. Pou y Marti, *Letter of Fray Juan del Hierro, Minister General of Franciscan Order, to the Mexican Consulado (Madrid, May 11, 1613), regarding the Missins of Japan*, „The Americas” 8, 1952, No. 3, p. 353-356, <https://www.jstor.org/stable/978377> [dostęp: 13.02.2022].

63.	1625	R[everendissimus] P[ater] Bernardinus de Senis Lusitanus ¹²¹ Provinciae Portugaliae, Epis[opus] Visensis in Lusitania.	7
64.	1633	R[everendissimus] P[ater] Joannes Baptista a Campaña ¹²² Provinciae Principatus, Episc[opus] Derthusensis et Puteolanus.	6
65.	1639	R[everendissimus] P[ater] Joannes Merinerus ¹²³ Provinciae Castellae, Ep[iscopu]s Civitaten[is].	6
66.	1645	R[everendissimus] P[ater] Joannes a Napoli ¹²⁴ Provinciae Jerr. Laboris.	4
67.	1649	R[everendissimus] P[ater] Daniel a Dongo ¹²⁵ Vicarius G[enera]lis, totius ordinis.	2
68.	1651	R[everendissimus] P[ater] Petrus Manerus ¹²⁶ Provinciae Aragoniae, L[ector] I[ubilitas] Diff[inito]r G[enera]lis et Vicecomiss[arius] Ep[iscopu]s Turacanen[is].	6

¹²⁰ F. Cagnetti, *Benigno da Genova (1575-1651)*, [in:] *Dizionario*, v. 8, 1966, [https://www.treccani.it/enciclopedia/benigno-da-genova_%28Dizionario-Biografico%29/\[dostep: 13.02.2022\]](https://www.treccani.it/enciclopedia/benigno-da-genova_%28Dizionario-Biografico%29/[dostep: 13.02.2022]).

¹²¹ Bernardino de Sena (Sennis, Senna, 1571-1632).

¹²² Giovanni Battista Visco (Juan Bautista Veschi, de Campagna 1583-1659/1663), pochodził z Kampanii w prowincji Salerno. Teolog związany z uniwersytetem w Neapolu, od 1633 r. piastował godność generała Zakonu Braci Mniejszych do 1639 r., kiedy to powołany został na biskupa hiszpańskiej Tortosy. W 1653 r. objął funkcję biskupa włoskiej Pozzuoli, gdzie pozostał do końca życia, I. M a u r o, *Giovan Battista Visco de Campagna, obispo de la „Fidelísima y exemplar” ciudad de Tortosa en los años de la guerra dels Segadors*, „Libros de la Corte” N. 18 (2019), p. 190-212.

¹²³ Juan Marinero de Madrid (Caramuel), *Dictionnaire de theologie catholique* II, 1908, coll. 1709-1712.

¹²⁴ Giovanni di Napoli, N. Millet, *The Irish Franciscans 1651-1665*, „Analecta Gregoriana”, v. 129, 1964, sectio B, n. 22, pp. 169-170, 211, https://books.google.pl/books?id=6SwR_7jA_3cC&pg=PA211&lpg=PA211&dq=Giovanni+de+Napoli+OFM+genera%C5%82&source=bl&ots=gQv70ctnDV&sig=ACfU3U3D_S0eIRbXfQ4x-6JHJHFenuOxMg&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEWigo_iZ3f_1AhVjo4sKHbjmCoMQ6AF6BAGPEAM#v=onepage&q=Giovanni%20de%20Napoli%20OFM%20genera%C5%82&f=false [dostep: 14.02.2022].

¹²⁵ Daniel a Dongo, wikariusz generalny, J. P a r e z, H. K u c h a r o v a, *The Irish Franciscans in Prague 1629-1786*, Prague 2015, s. 29, https://books.google.pl/books?id=yXy4BwAAQBAJ&pg=PA29&dq=Daniel+a+Dongo&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEWiPxoD34f_1AhVOMIsKHQfZCOYQ6AF6BAGJEAI#v=onepage&q=Daniel%20a%20Dongo&f=true [dostep: 14.02.2022]; N. M i l l e t, *The Irish Franciscans*, p. 157.

¹²⁶ Pedro Manero, N. M i l l e t, *The Irish Franciscans*, p. 102; L. W a d d i n g, *Annales*, IV, pp. 257, 259-260. http://www.franciscanos.org/enciclopedia/penciclopedia_m.htm [dostep: 14.01.2022]; O. B r e s s o n, *Catalogue du fonds hispanique ancien (1492-1808)*

69.	1658	R[everendissimus] P[ater] Michael Angelus a Sambuca ¹²⁷ Provinciae Siciliae, secundus Diff[inito]r et Secret[arius] G[enera]llis, Ep[iscopu]s Catanen[sis].	6
70.	1664	R[everendissimus] P[ater] Ildephonsus Salizanes ¹²⁸ , L[ector] I[ubilat]us Provinciae S. Jacobi M. P.	6
71.	1670	R[everendissimus] P[ater] Franciscus Maria Rhina a Policio ¹²⁹ , L[ector] I[ubilat]us Vallis Mazariae Pr[aedicator], S. Inquisit[ionis] Qualificator et Consultor, S. Montis Sion Gward[ianus], totius terra S. Custos Comiss[arius] Apos[tolicus] Archiepiscopus Siracusanus.	6
k. 110r:			
72.	1676	R[everendissimus] P[ater] Josephus Ximenez Samaniego ¹³⁰ , L[ector] I[ubilat]us Provinciae Burgensis Pr[aedicator], Catholicae Majestatis pro [...] Conceptione Theologus Excomm[isarius] G[enera]llis Ep[iscopu]s Placentinus.	6

de la Bibliothèque Sainte-Genevieve de Paris, Paris 1994, n. 459, https://books.google.pl/books?id=UCdOOdDzWTgC&pg=PA193&dq=Pedro+Manero+ofm&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwjPmOqR5P_1AhXMI4sKHTrrDzoQ6AF6BAgJEA#v=onepage&q=Pedro%20Manero%20ofm&f=false [dostęp: 14.02.2022].

¹²⁷ Antonino Giuseppe Bonadies, po wstąpieniu do Zakonu Braci Mniejszych przyjął imię Michała Anioła, kilkakrotnie pełnił funkcje ministra prowincji, od 1658 r. sprawował urząd generała zakonu franciszkanów aż do 1664 r., kiedy to objął biskupstwo Katanii, ostatnio jego postać doczekała się opracowania autorstwa M. Vaccaro, *Michelangelo Bonadies. Un grande vescovo nella Sicilia spagnola del Seicento*, Stambuca di Sicilia, 2016, passim.

¹²⁸ Ildelfonso Salizanes, https://www.jstor.org/stable/41975096?read-now=1&refreqid=excelsior%3A73ab4d9697bf1d726b4313b120f6d317&seq=18#page_scan_tab_contents, https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/22448/file_1.pdf;jsessionid=BBE68442A46C72C7D5940A584453C527 [dostęp: 03.05.2021].

¹²⁹ Francesco Maria Rini (1624-1696), pochodził z Polizzi Generosa. Od 1670 r. prowadził lektorat teologii w klasztorze w Jerozolimie. Pełniąc funkcje gwardiana, następnie kustosa Ziemi Świętej doszedł do godności generała zakonu, którą to sprawował do 1674 r., kiedy to został biskupem Syrakuz, następnie w roku 1676 biskupem Agrigento, <https://kripkit.com/francesco-maria-rini/> [dostęp: 14.02.2022].

¹³⁰ *Jose Ximenes Samaniego, Himenez de Samaniego, Jiménez Samaniego, Giuseppe Ximenez Samaniego, José (1622-1692), autor niezwykle popularnej Relacion De La Vida De La Venerable Madre Sor Maria De Jesus, Abadesa Que Fue Del Convento De La Purisima Concepcin De La Villa De Agreda, Madrid 1727*, <http://worldcat.org/identities/lccn-n90602824/>, [dostęp: 14.02.2022].

73.	1682	R[everendissimus] P[ater] Petrus Marinus Sermanus a Mediolano ¹³¹ , L[ector] I[ubilatus] S. Inquisit[ionis] Consultor, Gvard[ianus] Hierosolimy[ani], Commiss[arius] Ap[ostolicus] totius terrae S. Custos, missione Egipti Praefectus S[anctae] Congreg[atione] de propaganda fide responsalis Ep[iscopos] Vice Vanen[sis].	6
74.	1688	R[everendissimus] P[ater] Marcus Zarzosa ¹³² , L[ector] I[ubilatus] Praedicator Ap[ostolicus] Provinciae Bethicae, Min[ister] Provinc[ie]lex Commiss[arius] G[enera]lis.	5
75.	1690	R[everendissimus] P[ater] Joannes Alvin ¹³³ , L[ector] I[ubilatus] S. Inquisit[ionis] Qualificator Provinciae S. Michaelis, Ex Min[ister] Provinc[ialis], Examinator Synodalis, Diff[inito]r G[enera]lis, primo Vicarius G[enera]lis, per breve do S[anctissimum] Alexandri P[atrum] III declaratus Minister G[enera]lis.	4
76.	1694	R[everendissimus] P[ater] Bonaventura Pocius ¹³⁴ , L[ector] I[ubilatus] Provinciae Calabriae, Ex Minister Provinciae, Ex Secretarius G[enera]lis, Ord[inis] et Diff[inito]r G[enera]lis Curiae Romanae, Ex Commiss[arius] G[enera]lis.	3

¹³¹ M. S a n g a l l i, *Sormani, Pier Marino* (1632-1702), [in:] *Dizionario*, v. 93, 2018, [https://www.treccani.it/enciclopedia/pier-marino-sormani_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/pier-marino-sormani_(Dizionario-Biografico)), [dostęp: 14.02.2022], pochodził z mediolańskiej rodziny patrycjuszowskiej Sormani. Wstąpiwszy do Zakonu Braci Mniejszych w 1682 r. uzyskał godność generała, którą sprawował do momentu objęcia biskupstwa w Vigevano w 1688 r.

¹³² Marcos de Zarzosa, Josef A l v a r e z, *Diario historico, politico-canónico y moral*, Madrid 1734, s. 201, <https://tiny.pl/9vk1r> [dostęp: 03.05.2021]. C. M. P e r u s i n i, *Chronologiae Historico-Regalis Seraphici*, t. III, Romae 1752, p. 215.

¹³³ Juan Aluin (Alvin), J. D. de Z u n i g a, *Chronica Seraphica del Glorioso Patriarca Sancti Francisco de Assisi Dedicaca*, Madrid 1698, s. 4, https://books.google.pl/books?id=GJCuIRKmj7MC&pg=PP11&lpg=PP11&dq=Juan+Alvin+OFM&source=bl&ots=OEB8N6ATur&sig=ACfU3U0lZYnNiGHY6jLtrzN_vieMbKKnw&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwil8LSGtYL2AhXoo4sKHX67AZkQ6AF6BAGUEAM#v=onepage&q=Juan%20Alvin%20OFM&f=false [dostęp: 15.02.2022].

¹³⁴ Bonaventura Pocio (Bonaventura Pomerio de Taverna, 1648-1722), R. R i t z l e r, S. P i r m i n u s, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, v. 5, Patavii 1952, s. 140-141, <https://archive.org/details/hierarchiacathol05eubeuft/page/340/mode/2up?view=theater> [dostęp: 15.02.2022]; <https://archive.org/details/hierarchiacathol05eubeuft/page/340/mode/2up?view=theater> [dostęp: 03.05.2021].

77.	1697	R[everendissimus] P[ater] Mathaeus a S. Stephano ¹³⁵ , L[ector] I[ubilatus] Provinciae Iemez Laboris, Ex Ministri Provinciae Diff[inito]r] G[enera]lis, primo Vic[arius] G[enera]lis, et per Breve SS. Innocentij P. XII declaratus Ministrer G[enera]lis.	3
78.	1700	R[everendissimus] P[ater] Ludovicus de la Torre ¹³⁶ L[ector] I[ubilatus] Provinciae S. Jacobi, Ex Minister Prov[inciae]. Ex Secret[arius] G[enera]lis Ord[inis], et Vic[arius] Commis[sarius] G[enera]lis.	2
79.	1702	R[everendissimus] P[ater] Ildephonsus Biezma ¹³⁷ Provinciae Castella, Pr[ae]dicator et Commis[sarius] G[enera]lis, Indiar. primo Vicarius G[enera]lis, et per Breve SS. Clementis P. XI declaratus et confirmatus Minister Generalis.	14
k. 110v:			
80.	1716	R[everendissimus] P[ater] Josephus Garzia ¹³⁸ L[ector] I[ubilatus] Provinciae Concept[ione], Ex Minister Provinciae in Regali congressu pro D[omi]num Concept[ione] Theologus, ex Secret[arius] G[enera]lis Ord[inis], Vicarius G[enera]lis, et per Breve SS. Clementis P. XI declaratus M[inister] G[enera]lis et Ep[iscopu]s Sagunt[ensis].	7

¹³⁵ Matheus a Stefano (Matteo de/di Santo Stefano), https://books.google.pl/books?id=RzhYLJodeoC&pg=PR26&lpg=PR26&dq=Matteo+Basile+de+Parete&source=bl&ots=.53bv1M3JE&sig=ACfU3U1mRQUxtqhbT3vvogFVpRFplz__Q&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwitzGiw4L2AhUSy4sKHSK3Bs0Q6AF6BAgrEAM#v=onepage&q=Matteo%20Basile%20de%20Parete&f=false [dostęp: 15.02.2002].

¹³⁶ Luis Torres, https://books.google.pl/books?id=p_pl3wXaGa0C&pg=PA133&lpg=PA133&dq=Luis+Torres+frater+minoris&source=bl&ots=2Z2C8yiUvD&sig=ACfU3U0FKdQDPfVUj3xH3g_2nVWt2o0egg&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwj1ppOegpPyAhWvIIsKHZ1oDHgQ6AEwEnoECBEQA#v=onepage&q=Luis%20Torres%20frater%20minoris&f=false [dostęp: 03.05.2021].

¹³⁷ Ildefonso Biesma.

¹³⁸ Jose Garcia.

81.	1723	R[everendissimus] P[ater] Laurentius a S. Laurentio ¹³⁹ , Reg[ulae] Observantiae Novi Provinciae L[ector] I[ubilatus], S. Montis Sion Ex Gvardianus, S. Congregat[ionis] Consultor et S. Inquisit[ionis] Qualificator, Ex Commiss[arius] G[enera]lis, a SS. Benedicto XIII S[anctae] R[omanae] E[cclesiae] Card[inalis].	3
82.	1726	R[everendissimus] P[ater] Matthaëus a Poreta ¹⁴⁰ L[ector] I[ubilatus] Provinciae Observantium Terrae Laboris, Ex Min[ister] Prov[inciae] Procurator et Vic[arius] G[enera]lis et per Breve Apost[olicus] totiusque Ord[inis] declaratus M[inister] G[enera]lis.	3
83.	1729	R[everendissimus] P[ater] Joannes a Soto ¹⁴¹ Regulari Observantiae L[ector] I[ubilatus], ex Secret[arius] G[enera]lis Ord[inis], ex Procurator et ex Commiss[arius] G[enera]lis.	5
84.	1734	R[everendissimus] P[ater] Joannes Bermego ¹⁴² L[ector] I[ubilatus] per Breve Apost[olicus] totius Ord[inis], declaratus Minister G[enera]lis.	6
85.	1740	R[everendissimus] P[ater] Cajetanus a Laurino ¹⁴³ Provinciae Principatus Pr[ae]dicator, L[ector] I[ubilatus] Curiae Romanae, ex Comm[issarius] G[enera]lis totius Ord[inis] Min[ister] G[enera]lis.	4

¹³⁹ Lorenzo Cozza (1654-1729), H. H o l z a p f e l, *Podręcznik*, s. 294-295; [https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-cozza_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-cozza_(Dizionario-Biografico)) [dostęp: 03.05.2021].

¹⁴⁰ Matteo Basile de Parete, https://books.google.pl/books?id=RzhYLJodeoC&pg=PR26&lpg=PR26&dq=Matteo+Basile+de+Parete&source=bl&ots=.53bv1M3JE&sig=ACfU3U1mRQUxtqhbET3vvogFVpRFplz__Q&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwitzGiw4L2AhUSy4sKHSK3Bs0Q6AF6BAgrEAM#v=onepage&q=Matteo%20Basile%20de%20Parete&f=false [dostęp: 15.02.2022].

¹⁴¹ Juan Soto de Valladolid.

¹⁴² Obres de Bermejo, Juan.

¹⁴³ Gaetano Politi de Laurino (1687-1744), https://books.google.pl/books?id=sHivfoSuxvoC&pg=PA205&lpg=PA205&dq=Gaetano+Politi+de+Laurino&source=bl&ots=-4YwQNzea7&sig=ACfU3U1rOx_DQN_2QNE_i7zhOu0MIT0GAA&hl=pl&sa=X&ved=2ahUKEwiS8cTfh5PyAhVimYsKHaUFBaIQ6AEwEnoECBMQAw#v=onepage&q=Gaetano%20Politi%20de%20Laurino&f=false [dostęp: 03.05.2021].

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Akta ogólne stare R-15: Mortuologium seu Calendarium Polono-Seraphicum. Patrum ac Fratrum in Domino defunctorum Diarium Annuale. Almae Provinciae Min[orum] [Pol]oniae [tot]jusque Regni Provinciarum Matris. Defunctorium[que] Quotidianae: Pro pia ac salubri Oratione pro defunctis ac quotidiana anniversariae dici commemoratione. Ex Archivijjs Conventuum, & antiquissimis Annalibus & Chronologijs Provinciae. Ab ARP F. Timotheo Kaffka Praed[icator] Gen[eralis] Diffi[nitor] Habit[us] S[anctae] T[heologiae] Lectore Jubilato Notario Apost[olico] Patre Provinciae pro tunc Gvardiano Calvariensis. Non hystorico sed Anagogico stylo, perpetue memoriae, ad Ecclesias, Sacristias, & Refectoria Conventuum, juxta Superiorum ordinationem. Descriptum & Conscriptum.
- Archiwum Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie: Archiwum klasztoru w Krakowie (AKK I-b-21, 22); Archiwum klasztoru w Opatowie (VII-2); Archiwum klasztoru w Kalwarii Zebrzydowskiej (IV-b-7); Archiwum klasztoru w Radomiu (XI-1); Archiwalia Prowincji Małopolskiej M-33.

Źródła drukowane

- Coronelli V., *Effigies et Series Chronologica Ministrorum Generalium Totius Ordinis S. Francisci Minorum Conventualium*, Venedig 1716.
- Jan z Komorowa, *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum a fr. Joanne de Komorowo compilatum*, wyd. X. Liske, A. Lorkiewicz, [w:] *Monumenta Poloniae Historica* (dalej: MPH) t. V, Lwów 1888, s. 64-362.
- Kaffka T., *Obserwa życia regularnego Śmierci Dobrey, y szczęśliwej wieczności Reula Seraficzna Trzeciego Zakonu S. O. Franciszka, Świeckich Braci y Sióstr Pokutujących Tercyaryzów, y Tercyarek w Domach własnych w osobności mieszkających w życiu świeckim Konwersów, y Konwerek*, Na zakonne y stateczne Przykazań Boskich zachowanie, na pomnożenie zasług, y miłosiernych uczynków, y przykładne SS. Pańskich tegoż zakonu naśladowanie. Od Najwyższych Papieżów Mikołaja IV y Pawła III podana i potwierdzona. Dla informacyi y zbawiennego pożytku przyjmującym sukienkę, y czyniącym professyą przez Oyców Reguły S. O. Franciszka Obserwantów Prowincyi MałoPolskiej. Za pozwoleniem Zwierzchności Duchowney wydana roku 1772, Kraków 1772.
- Kronika Bernardynów Bydgoskich*, wyd. K. Kantak, Poznań 1907.
- Liber mortuorum Monasterii leopoliensis Sancti Dominici*, wyd. W. Kętrzyński, [w:] MPH, t. V, Lwów 1888, s. 537-561.

Memoria Patrum ac Fratrum mortuorum Ordinis Minorum S. P. N. Francisci Regularis Observantiae Provinciae Maioris Poloniae Sanctae Mariae Angelorum, Varsoviae 1793.

Ritzler R., Pirminus S., *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, v. 5, Patavii 1952.

Literatura

Marcos de Zarzosa, *Josef Alvarez, Diario historico, politico-canonico y moral*, Madrid 1734.

Arnald of Sarrant, *Chronicle of the twenty-four generalsof the order of friars minor [1369-1374]*, english translation by Noel Muscat, Malta 2010.

Bar J., *Udział Polaków w literaturze franciszkańskiej: bibliografia*, „Studia Theologica Varsoviensia” 1, 1963.

Bresson O., *Catalogue du fonds hispanique ancien (1492-1808) de la Bibliothèque Sainte-Genevieve de Paris*, Paris 1994.

Brook R. P., *Early Franciscan Government*, Cambridge University Press 1959.

Cubrzyńska-Leonarczyk M., *Kolekcje klasztorne w zbiorze starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie: historia i współczesność*, [w:] *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Polsce i Europie*, t. 3: *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954-1956*, red. M. Derwich, przy współpr. K. Bock i M. L. Wójcicka, Wrocław 2014, s. 173-183.

Czapnik M., *Stare druki pochodzące z klasztorów skasowanych w Wielkopolsce w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, „Biblioteka” 2020, nr 24, s. 9-46.

Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg. Das Bistum Naumburg 1.1. Die Diözese, ed. H. Wiessner, De Gruyter Akademie Berlin-New York 1997.

Gąsiorowski W., *Cechy krakowskie. Ich dzieje, ordynacye, listy swobody, zwyczaje i t.p.*, Kraków 1860.

Grudziński W. OFM, *Księga zmarłych czyli Pobożne wspomnienie Ojców i Braci Zakonu Ś.O.N. Franciszka popularnie Bernardynów w Polsce, zmarłych w Panu od roku 1815 do naszych czasów*, Kalwaria Zebrzydowska 1940.

Gwioździk J., *Pokasacyjne losy księgozbiorów klasztornych na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, [w:] *Kasaty klasztorów*, s. 141-144.

Hereditas Monasteriorum, t. 1-8, 2012-2016.

Horowski A. OFMCap, *Św. Bonawentura z Bagnoregio, doktor Kościoła, i jego Konferencje o sześciu dniach stworzenia*, [w:] *Konferencje o sześciu dniach stworzenia albo oświecenia Kościoła. Wydanie synoptyczne tekstu oryginalnego redakcji A oraz B z przekładem polskim*, Kraków 2008, s. 5-24.

- Iriarte L., *Historia franciszkanizmu*, tłum.: J. S. Kafel, A. J. Zębik, K. Kulińska, Kraków 1998.
- Juan Hierro, J. M. Pou y Marti, *Letter of Fray Juan del Hierro, Minister General of Franciscan Order, to the Mexican Consulado* (Madrid, May 11, 1613), regarding the Missions of Japan, „The Americas” 8, 1952, No. 3, p. 353-356.
- Kantak K., *Bernardyni polscy*, t. 1-2, Lwów 1933.
- Kantak K., *Sylwetki bernardynów poznańskich. Innocenty z Kościana*, „Kronika Miasta Poznania” 7, 1929, s. 38-51, 169-170.
- Kardyś P., *Patrum Bernardinorum Conventus Sancti Caroli Kielcijs ad Bibliothecam. Biblioteka oo. bernardynów z Karczówki od założenia konwentu do XIX wieku*, [w:] *Dzieje Karczówki w Kielcach (pod Kielcami) w latach 1624-2024, t. 6, Biblioteka bernardynów na Karczówce od 1632 roku do kasaty klasztoru w 1864 roku*, red. J. Michta, Kielce 2019, s. 13-270.
- Kelly J. N. D., *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997.
- Kingsford Ch. L., *The Grey Friars of London. Their history with the register of their convent and an appendix of documents*, Aberdeen 1915.
- Kłoczowski J., *Bracia mniejsi w Polsce średniowiecznej*, [w:] *Franciszkanie w Polsce średniowiecznej, cz. 1, Franciszkanie na ziemiach polskich*, red. tenże, Warszawa 1983.
- Kośka M., *Losy księgozbiorów klasztornych po kasacie 1819 r. Misja Samuela Bogumiła Lindego*, [w:] *Kasaty klasztorowe*, s. 161-171.
- Kowalski W., „Pogrzebowe trudy” sandomierskich Franciszkanów - Reformatorów w czasach staropolskich, „Pietas et Studium” 1, 2008, s. 69-104.
- Maciszewska M., *Klasztor bernardyński w społeczeństwie polskim 1453-1530*, Warszawa 2001.
- Manselli R., *Pierwsze stulecie historii franciszkanów*, Kraków 2006.
- Manselli R., *Święty Franciszek z Asyżu, editio maior*, Kraków 2006.
- Mauro I., *Giovan Battista Visco de Campagna, obispo de la “Fidelísima y exemplar” ciudad de Tortosa en los años de la guerra dels Segadors*, „Libros de la Corte” N. 18 (2019), p. 190-212.
- Michaele Knaisz de Miskoltz, *Chronologo-Propinciale Ordinis FF. Minorum S. Francisci conventualium...*, Posonii 1803.
- Mohan G. E., *Initia Operum Franciscalium (XIII-XV S.) D-H*, „Franciscan Studies” 36, 1976, pp. 92-177.
- More A., *Institutionalization of Disorder. The Franciscan Third Order and Canonical Change in the Sixteenth Century*, „Franciscan Studies” 71, 2013, p. 147-162.
- Mruk W., *O tym czy Franciszek modlił się u grobu św. Jakuba i o pierwszych minorytach pielgrzymujących do Composteli*, [w:] *Święci i błogosławieni na drodze św. Jakuba – w 800. rocznicę pielgrzymki św. Franciszka z Asyżu do Santiago de Compostela*, red. A. Jackowski, F. Mróz, s. 28-30.

- Murawiec M., *Kaffka Tymoteusz Emanuel*, [w:] *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich...*, s. 203-204.
- N. Millet, *The Irish Franciscans*, p. 157.
- Obruśnik A., *Jan z Komorowa*, [w:] *Encyklopedia katolicka* (dalej: EK), t. 7, Lublin 1997, kol. 910.
- Parez J., Kucharova H., *The Irish Franciscans in Prague 1629-1786*, Prague 2015.
- Pásztor E., *Johannes von Parma OFM*, [w:] *Lexikon des Mittelalters*, t. 5, München 1991, kol. 592-593.
- Pauloskaya H., *Grodzieńskie kroniki klasztorne. Formy gatunkowe i aspekty komunikacyjne*, Warszawa, 2016.
- Perusini C. M., *Chronologiae Historico-Regalis Seraphici, tomus tertius, Ordinis Romae 1752*.
- Pludra-Żuk P., *Tradycja rękopiśmienna Kroniki dwudziestu czterech generatów Zakonu Braci Mniejszych na ziemiach polskich – nowe rękopisy*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” nr 5 (2011), s. 185-210.
- Poznańska A., Gajewski A. K., *Umieralność polskich kapucynów w latach 1946-2000*, „Przegląd Epidemiologiczny”, 59, 2005, s. 97-105.
- Relacion De La Vida De La Venerable Madre Sor Maria De Jesus, Abadesa Que Fue Del Convento De La Purisima Concepcin De La Villa De Agreda*, Madrid 1727.
- Ritzler R., *I cardinali e i papi dei Frati Minori Conventuali*, „Miscellanea Francescana”, n. 71 (1971), p. 31-34.
- Schubert E., *Zwar erfundene, aber möglichst wirklichkeitsnah dargestellte Individuen oder physiognomische Kodifizierungen Und Rollenstilisierungen?*, „Vorträge und Forschungen: Mediaevalia Augiensia”, bd. 54, 2001, s. 429-437.
- Stępień R., *Pokasacyjne losy i obecny stan zachowania archiwaliów klasztoru Benedyktynów z Sieciechowa*, „Res Historica” 45, 2018, s. 131-153.
- The Papacy and communication in he Central Middle Ages*, ed. I. Fonesberg-Schmidt, W. Kynan-Wilson, G. Oppitz-Trotman and E. Lauge Christensen, Routledge 2021.
- Vaccaro M., *Michelangelo Bonadies. Un grande vescovo nella Sicilia spagnola del Seicento*, Stambuca di Sicilia, 2016.
- Wyczawski H. E., *Dygoń Tomasz*, [w:] *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. tenże, Warszawa 1981, s. 121.
- Wyczawski H. E., *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, cz. 2, Rękopisy*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 4, 1962, s. 23-225.
- Wyczawski H. E., *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, Kalwaria Zebrzydowska 1985.

Wyczawski H. E., *Krótką historia braci mniejszych*, [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. tenże, Kalwaria Zebrzydowska 1985.

Zuniga J. D. de, *Chronica Seraphica del Glorioso Patriarca Sancti Francisco de Assisi Dedicaca*, Madrid 1698.

Netografia

Dizionario Biografico degli Italiani.

Encyclopedia Treccani.

Estreicher K., Bibliografia polska, t. 19, (<https://www.estreicher.uj.edu.pl/skany/>).

Wadding L., *Annales Minorum*, t. V, *The Catholic Encyclopedia*, Order of Friars Minor, Part A, First Period (1209-1517), <https://www.newadvent.org/cathen/06281a.htm>

PIOTR PAWEŁ KARDYŚ – dr nauk humanistycznych mediewista, wieloletni wykładowca uniwersytecki i współpracownik IH UJK; redaktor naukowy Rocznika O/PTH w Skarżysku-Kamiennej; zainteresowania badawcze: dzieje rękopisów średnio-wiecznych i księgozbiorów wczesnonowożytnych, organizacja parafialna oraz osadnictwo w średniowieczu i w okresie wczesnono-wożytnym.

MARCIN JANAKOWSKI – mgr historii, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Skarżysku-Kamiennej, Fundacja Wczoraj dla Jutra. Zainteresowania badawcze: kultura dyplomatyczna XVI-wiecznej Europy, historia społeczne doby Jagiellonów, dzieje kulturalne i społeczno-gospodarcze regionu świętokrzyskiego.